

[Boligministeren.]

lejligheder i ejendomme fra før 1900 kun skal vurderes, dersom ejeren ønsker gennemført en lejeforhøjelse, skyldes det, at dårlige og utidssvarende lejligheder først og fremmest findes i denne del af boligmassen. Hvis lejlighederne ikke har en standard, som indebærer, at deres lejeværdi er højere end den gældende leje, har det ikke noget fornuftigt formål at forlange foretaget en vurdering i alle tilfælde.

Ved ansættelse af lejeværdien skal der tages hensyn til de rettigheder og forpligtelser, der er knyttet til lejemålet. Der tænkes herved bl. a. på, om det er udlejeren eller lejeren, der har vedligeholdelsespligten. Hvor lejeren har bekostet forbedringer af det lejede, skal lejligheden vurderes, som om forbedringerne ikke var udført. Lejeren vil således ikke som led i normaliseringen kunne til at betale lejeforhøjelse som følge af forbedringer, han selv har betalt.

For erhvervs- og forretningslokaler må en række af de synspunkter, der lægges til grund ved vurderingen af beboelseslejligheder, også tages i betragtning. Lejeværdien for sådanne lejemål er imidlertid i vidt omfang også bestemt af mere erhvervsmaessige synspunkter, og navnlig beliggenheden og lokalernes anvendelse og kvalitet vil spille ind på værdien. Udgangspunktet for ansættelse af lejeværdien for erhvervs- og forretningslokaler må derfor være den leje, der må antages at ville gælde for lokalerne i forhold til lejeniveauet for gode, nye husrum af den pågældende art med samme beliggenhed på et marked, hvor der var rimelig balance mellem udbud og efterspørgsel efter sådanne lokaler.

Vurderingsarbejdet foreslås nærmere tilrettelagt således, at der som grundlag for vurderingen udfyldes skemaer af såvel ejer som lejer. I skemaerne angives de data, der er af betydning for værdiansættelsen, og der gives begge parter lejlighed til selv at anslå en lejeværdi. Jeg skal ikke prøve at sige om, hvor stor vægt der vil kunne tillægges parternes ansættelser, men hvis såvel ejere som lejere er indstillet på virkelig at komme med realistiske forslag, vil jeg tro, at deres forslag vil have mulighed for at påvirke ansættelserne, ligesom de i så fald selvsagt vil kunne lette vurderingsrådenes arbejde.

Når vurderingerne er afsluttet, skal en fortegnelse over lejeansættelserne fremlægges til offentligt eftersyn, og parterne skal have meddelelse om ansættelserne.

Med den betydning, som ansættelserne får for såvel ejere som lejere, er det klart, at begge parter må have adgang til at påklage ansættelserne. Efter forslaget skal skyldrådet være klageinstans, men der åbnes yderligere adgang til at indbringe skyldrådets afgørelse for boligretten.

Et så omfattende vurderingsarbejde som det, der her er tale om, vil selvsagt medføre ikke uvæsentlige udgifter. Det bliver i første omgang kommunerne, der må afholde disse udgifter, men det foreslås, at statskassen skal yde kommunerne en godtgørelse for udgifterne på 15 kr. pr. vurderet lejemål. Statskassens udgifter herved anslås til ca. 9 mill. kr.

Med hensyn til forslagets enkeltheder skal jeg henviser til lovforslagets paragraffer og de dertil knyttede bemærkninger.

Forslaget er et meget betydningsfuldt led i den normaliseringsproces, som skal sættes i værk til opfyldelse af forligsaftalerne af januar 1966. Det er vigtigt, at forslaget bliver gennemført så hurtigt som muligt af hensyn til vurderingsarbejdet. Jeg er villig til at drøfte forslagets enkeltheder under de kommende forhandlinger i tinget og skal med disse bemærkninger anbefale lovforslaget til det høje tings hurtige og velvillige behandling.

Den første sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til lov om landbrugsejendomme.

(Lovforslaget (nr. 162) findes i tillæg A. sp. 2161, fremsættelsen i tidenden sp. 3934).

Formanden: Sammen med denne sag foretages de under punkterne 2-4 på dagsordenen opførte sager, nemlig:

Første behandling af forslag til lov om ændringer i lov om udstykning og sammenlægning m. m. af faste ejendomme.

(Lovforslaget (nr. 163) findes i tillæg A. sp. 2155, fremsættelsen i tidenden sp. 3934).

Første behandling af forslag til lov om ændringer i lov om oprettelse og supplerings af mindre landbrug m. m. — statshusmandsloven.

(Lovforslaget (nr. 160) findes i tillæg A. sp. 2113, fremsættelsen i tidenden sp. 3929).

Første behandling af forslag til lov om ændringer i lov om opførelse af arbejderboliger på landet.

(Lovforslaget (nr. 161) findes i tillæg A. sp. 2237, fremsættelsen i tidenden sp. 3929).

Lovforslagene sættes til forhandling.

Carl Petersen: De fire lovforslag, som er på tingets dagsorden, behandles, som det nu er meddelt, samlet, og jeg vil gerne i sammenhæng gøre nogle principielle betragtninger om dem.

Det forarbejde, der er gjort i landbokommissionen, og de diskussioner, som dette kommissionsarbejde har foranlediget i offentligheden, skulle vel muliggøre, at de lovforslag, som ministeren nu har fremsat i det høje ting, kunne få en let gang gennem tinget. Jeg kan vanskeligt forestille mig, at der kan fremføres ting, som ikke både i kommissionen og i offentligheden har været diskuteret næsten til ulidelighed. Selvfølgelig ved jeg, at der er delte meninger om, hvorvidt den liberalisering, der nu stilles forslag om, er for vidtgående, ligesom det er bekendt, at det er fra husmandsforeningernes ledelse, denne modstand kom. Jeg finder anledning til allerede indledningsvis at understrege dette, før jeg beskæftiger mig med det rent saglige set ud fra et samfundsmæssigt synspunkt; der kan jo nemlig godt fremsættes saglige synspunkter, hvis de ses under en anden synsvinkel end den samfundsmæssige.

Landbrugets problemer har gennem mange år affødt store diskussioner i offentligheden, og de er som oftest resulteret enten i en ny lov eller i ændringer af bestående love. Disse ændringer løste ikke problemerne til bunds, fordi de var kommet til verden efter krav fra en eller anden organisation, hvis særinteresser i den givne situation var truet. Dette måtte selvfølgelig før eller senere ende i en jungle af bestemmelser og forbud, som

ikke kunne efterleves. Årsagerne til, at vi er kommet dertil — og det er vi jo — er vel ikke mindst den omstændighed, at der inden for landbruget findes tre organisationer, der hver for sig synes, at de bør have noget i enhver situation. Det værste er blot, at det er vanskeligt for én part at få en fordel, som ikke skal betales af en af de andre eller af dem begge, og så er spillet gående. Og når de faktiske forhold har været sådan, skabtes der vanskeligheder for en fornuftig politisk løsning på de givne tidspunkter.

Dog må det vel i sandhedens interesse tilføjes, at en sådan uenighed imellem organisationerne ikke altid eksisterer. Den eksisterer således ikke, når det drejer sig om foranstaltninger, der skal gennemføres, men hvor det øvrige samfund skal betale. Det er dog værd at notere, at vi lige har erfaret dette gennem de henvendelser, som er kommet vedrørende ændringen af det kommende års brødkornsordning. Uanset de uoverstigelige vanskeligheder, der synes at have været mellem husmandsorganisationerne og de to andre organisationer om kornloven, tyder de henvendelser, vi har fået, altså på, at der er skøn enighed om, at vi bør gå tilbage til de nugældende bestemmelser og fortsætte med tåbelighederne. Her er det nemlig forbrugerne og skatteyderne, der skal betale gildet. Det sidste, jeg her har nævnet, skulle kun tjene som en illustration for rigtigheden af det første.

Jeg tror ikke, det er nødvendigt at optage nogen drøftelse om, hvorvidt de støtteforanstaltninger, der gennem årene er gennemført for landbruget, har været nødvendige, hvis man vil bedømme det ud fra, om landbruget har fået sin andel i landets velstandstigning, for det fremgår klart af al statistik, at det har det ikke fået. Det bliver derimod i høj grad nødvendigt at drøfte spørgsmålet: hvad kan vi gøre for at ændre tilstandene, så at der bliver færre mennesker ved landbrugs-erhvervet til at dele erhvervets samlede udbytte, således at de, der bliver tilbage, kan få deres del af velstandstigningen? Det er det, lovforslagene om landbrugsejendomme og udstykning og sammenlægning af faste ejendomme går ud på. De tilsigter, at lovgivningen ikke skal hindre den enkelte landmand i at disponere på den måde, hans evne

[Carl Petersen.]

og økonomi tillader, således at det, vi kalder dansk landbrugserhverv, på længere sigt igen kan blive et selvhjulpent erhverv.

Jeg vil ikke her ved første behandling omtale de enkelte bestemmelser. Der er såvel i de fyldige bemærkninger, som ledsager lovforslagene, som i ministerens fremsættelsestale redegjort for meningen med dem. Jeg vil dog vel nok blive misforstået, hvis jeg ikke gør et par bemærkninger om de spørgsmål, som jeg ved der er politisk sprængstof i, nemlig spørgsmålene om, hvorvidt sammenlægningsgrænsen er sat for højt, og om, hvorvidt bestemmelsen, der giver ret til tinglyst forkøbsret, er nødvendig.

Om sammenlægningsgrænsen. Lad det stå helt klart, at der ikke på noget område er tale om, at loven vil forhindre, at der vedblivende kan være små brug. Der vil være plads for alle brugsstørrelser i Danmark også fremefter. Argumentationen for, at de små brug skulle bevares og helst udvikles, skulle være den store samfundsmæssige betydning, de har derved, at vi her i landet kunne beholde en stor animalsk produktion. Jeg synes jo nok, at det er et noget søgt argument, man her fremfører. For det første fordi man stadig må beskæftige sig med spørgsmålet om højere hjemmemarkedspriser for at få en rentabel produktion. Dernæst fordi vore afsætningsmuligheder også gang på gang bereder os vanskeligheder. Disse ting, jeg her har nævnt, tyder dog ikke i retning af nogen forbedring af de små brugs muligheder, men skulle jeg vurdere dette forkert, må jeg gentage, at der ikke i forslagene er noget, der kan forhindre, at man benytter sig af de påståede samfundsmæssige fordele ved at opretholde den animalske produktion på de små brug.

For øvrigt mener jeg, at det er forkert, når man så stærkt fremhæver, at den animalske produktion ensidigt er knyttet til de små brug. Dette er ikke rigtigt. Der er akkurat lige så gode muligheder også i andre

brugsstørrelser for både at øge svineproduktion og kvægproduktion uanset størrelsen som i dem, der betegnes som små brug. Jeg må derfor beklage, at husmandsforeningernes repræsentanter i kommissionen har stået helt uforstående over for, hvad fremtiden kræver af ændringer for at få landbruget ud af de vanskeligheder, det grundet på mange faktorer er kommet i, og hvoraf de væsentligste er påført os udefra. Vi ved alle, at vi ikke har ret store muligheder for at øve indfyldelse på disse; derfor må vi selv søge en løsning ved at overlade til landmændene selv at bestemme, hvilken ejendomsstørrelse og hvilken driftsform de hver for sig ønsker, og det er det, der nu åbnes adgang til inden for de grænser, der fastsættes i lovforslaget.

Det vil vel også denne gang fra konservativ side og måske også fra proprietærfløjen inden for venstre blive hævdet, at 75 ha grænsen bør slettes. Mit parti er da villigt til at forhandle om et tal, for om det skal være 75, 50 eller 100 ha, tillægger jeg mindre betydning end det, at der skal sættes en grænse, der kan modvirke store jordsamlinger. Hvilket af de hektartal, jeg her lige har nævnt, der er det rigtige, tror jeg at tiden vil fortælle os.

I det andet spørgsmål: om det er rigtigt, at der gives adgang til forkøbsret, har ministeren ikke fulgt flertallets, men mindretallets indstilling, og det skal virkelig være ham tilgivet; han har kunnet gøre det med megen sindsro, da flertallet var på 16 og mindretallet på 15. Vi ved alle, at den brug, der er gjort af denne bestemmelse under den nugældende lov, har været minimal og sikkert også vil blive det i fremtiden, men den har en mission. Hvis der skal være nogen mening i ønsket om, at der skal være adgang til tillægsjord for at have mulighed for at kunne supplere de mindre brug til større enheder, må der også være et instrument, der kan benyttes til formålet. Jeg vil i denne forbindelse også pege på nytten af et sådant instrument over for de frie jorder.

[Carl Petersen.]

På dette område synes jeg, at repræsentanterne både for landboforeningerne og tolvmandsforeningerne ved deres stædige fastholden af, at denne forkøbsret for alt i verden skulle væk, blotter deres inderste tanke for meget, den tanke, som jo er et ønske om, at adgangen til at skaffe tillægsjord bliver så begrænset som muligt. Jeg beklager denne holdning.

Det er vel også klart, at når disse lovforslag er gennemført, møder vi forskellige krav om penge, for at mulighederne for sammenlægning kan få praktisk betydning. Det fremgår af landbrugsministerens fremsættelsestale, at regeringen er opmærksom på dette problem og vil overveje at stille beløb til rådighed. Jeg kan give tilsagn om, at mit parti vil se med megen velvilje på, at der stilles midler af en passende størrelse til rådighed for dette formål.

Vel er der andre spørgsmål, som kunne være omtale værd her ved lovforslagenes første behandling, f. eks. den ændrede bestemmelse om notering af landbrugsejendomme og aktieselskabernes erhvervelse af landbrugsbedrifter, men jeg har ment, at en drøftelse af disse og andre mindre vigtige spørgsmål med større fordel kunne ske i et udvalg. Jeg vil dog ikke dermed sige, at de to spørgsmål, jeg her har nævnt, ikke har stor principiel betydning, men kun, at nytten af at drøfte dem ved første behandling ikke er så stor.

Jeg vil derimod gerne gøre nogle bemærkninger om de ændringer i statshusmandsloven, som går ud på, at der kan ydes lån til afløsning af jordrenten, således at ejere af jordrentebrug ligestilles med dem, der ved jorderhvervelsen benyttede sig af jordkøbslån. At dette spørgsmål om afløsning er blevet højaktuelt efter den 13. alm. vurdering, er ikke mærkeligt, da stigningen i grundværdierne gennemsnitlig har været 70 pct. for hele landet og i enkelte amter helt op til 170 pct. Her må der komme en reaktion fra jordrentebrugerne, fordi de ydelser, der bliver tale om efter vurderingen, slet ikke står i rimeligt forhold til de muligheder, de har for at få dem betalt.

Det, jeg her har fremført, er en konstatering af, at det ikke kan lade sig gøre at opretholde et system, der medfører en for-

skelsbehandling af borgere med samme muligheder i erhvervsmæssig henseende. Selv om to kategorier har startet på lige fod, har udviklingen skabt den store forskel i muligheder imellem dem, der valgte jordkøbslån, og dem, der valgte jordrente.

Det er nok muligt, at der er nogle, der vil sige: hvad sagde jeg! Men jeg synes ikke, man skal glemme, når man giver udtryk for bagklogskab, hvordan tilstandene var, før dette princip blev indført i dansk lovgivning i 1919. Der var dengang mange landarbejdere, der så hen til denne nyskabelse med meget store forventninger, fordi der blev åbnet adgang for ubemidlede mennesker, som ønskede at blive landmænd, til at erhverve et stykke jord uden at skulle skaffe nævneværdige kontanter til udbetaling.

Der var vel også dengang store kredse i befolkningen, som mente, at det var et godt princip, fordi der heri lå en erkendelse af, at jorden var samfundets og ikke burde være objekt for spekulation med alle deraf følgende samfundsskadelige virkninger. Men et sådant princip, ligegyldigt hvor godt det er, vil ikke kunne virke efter sin hensigt, når der gennemføres foranstaltninger i samme lovgivning, som modarbejder princippet, og det skete, da retten til jordkøbslån blev gennemført. Det er i hvert fald helt klart, at når der i årene fra 1919 til nu i alt kun blev oprettet, jeg tror, jeg kan sige omkring 7.000 brug af den slags, må det tidspunkt komme, hvor ordningen ikke har den tilsigtede betydning. Og som jeg allerede har sagt, virker stigningen i jordværdierne ved 13. alm. vurdering sådan over for dem, der driver jordrentebrug, at det ikke mere kan fortsætte.

Mit parti mener derfor, at der må skabes muligheder for, at de, der ønsker det, kan få jordrenten afløst, og det er det, lovforslaget bl. a. går ud på. Mit parti er meget villigt til at drøfte formen, hvorunder det skal ske, betingelserne, hvis det bliver nødvendigt, fordi der i udvalget er divergerende meninger.

Det samme, jeg her har sagt om jordrentebrugene, gælder for lovforslaget om arbejderboliger på landet med jordrentevilkår.

Jeg tilsiger mit partis velvillige behandling af de fire lovforslag, men mener, der er ting, det vil være nyttigt at forhandle

[Carl Petersen.]

videre om i et udvalg. Jeg henstiller til det høje tings formand, at de fire lovforslag henvises til et udvalg.

Peter Larsen: Med baggrund i de store ændringer, både erhvervs- og struktur-mæssigt, som landbruget har været ude for i de senere år, må man hilse de nye lovforslag om ændringer i landbrugslovgivningen velkommen. Jeg tror, det haster med at komme videre, hvis ikke lovgivningen skal komme bagefter. Vi skulle nødig komme i en situation, hvor lovregler passende for en anden tid lagde sig hindrende i vejen for den moderne udviklings krav om friere dispositionsmuligheder for et effektivt arbejdende landbrug.

Selv om man med loven af 1962 skabte visse nye muligheder, er lovgivningen ikke tidssvarende mere, og venstre gjorde da også dengang opmærksom på dette og har siden arbejdet på at skabe det nye grundlag, som nu står over for at skulle realiseres. Udviklingen inden for landbruget er sikkert gået langt hurtigere, end mange tidligere havde regnet med. En lang række faktorer har her øvet en ret afgørende indflydelse. Landbruget har desværre ikke som mange andre erhverv nydt godt af konjunkturernes; tværtimod har man måttet kæmpe med stærkt stigende omkostninger, samtidig med at afsætningsmulighederne for flere varegrupper er forringet. Indtjeningssevnen er som følge af prisudviklingen heller ikke fulgt med. Fortjenesten pr. vareenhed bliver mindre og mindre, og derfor bliver kravet om øget effektivisering, mekanisering og specialisering stærkere, samtidig med at konkurrencevilkårene bliver hårdere.

Denne udvikling vil sikkert forstærkes, og selv om landbruget hidtil har klaret omstillingen på en beundringsværdig måde, er tiden nu inde til at tage det næste skridt: en mere liberal lovgivning, en friere ramme om landmandens virke. Alt det, som er sket, har jo skabt en skævhed i forholdet til andre erhverv, og det har sammen med de store kapitalkrav, der stilles til de unge, selvstændige landbrugere, utvivlsomt bevirket, at mange medhjælpere har forladt landbruget i de senere år. Tallene taler deres tydelige sprog. Vi har i dag kun 50.000-55.000 medarbejdere i landbruget mod

180.000 for ca. 10 år siden, og selv om afgangenen er stærkt aftagende, er der ingen tegn på, at den er standset, selv om det måske var ønskværdigt. De hidtidige prognoser over befolkningsudviklingen og erhvervsforskydningen har jo holdt stik, og der er intet, der tyder på, at disse forhold ændrer sig nævneværdigt i den kommende tid. Derfor må man indstille sig på dette og indrette lovgivningen derefter.

Alene afvandringen skaber store problemer med hensyn til at finde ejere til de fremtidige brug, og det lader sig simpelt hen ikke gøre, hvis ikke man ændrer de bestående regler og skaber større mulighed for, at det er landmænd, der igennem de nye erhvervs- og sammenlægningslove kan købe jorden. Det har altid været et grundlæggende princip i dansk jordlovgivning at fastholde selvejet. Ejer og bruger i samme person — det skulle gerne bevares. Venstre lægger stærk vægt på dette, men så må man også skabe det lovmæssige grundlag for, at dette kan ske, ellers vil landbruget i fremtiden komme til at bestå af forpagtere og bestyrere, hvilket langtfra er ønskeligt efter venstres opfattelse. Der må med andre ord skabes mulighed for en varig løsning af landbrugets forhold også med hensyn til jordernes tilhørsforhold, bl. a. for at undgå kostbare fejlinvesteringer.

Men også den fulde udnyttelse af den investerede kapital samt den voksende specialisering kræver større enheder enten i form af jord eller bygninger eller begge dele, afhængigt af den valgte driftsform. Dermed være ikke sagt, at alt skal være stort, men vi bør skabe muligheden for, at det kan overlades til de enkelte landmænd at finde den form, der bedst passer, og rammen må være så rummelig, at det kan ske.

Derfor vil vi gerne understrege betydningen af det frivillighedens princip, der ligger i forslaget til den nye lov om landbrugsejendomme; og derfor er venstre tilfreds med det fremsatte lovforslag. Vi finder, at det er udtryk for en midterlinje, som dækker de krav, der er opstået, uden at der brydes med de hævdundne traditioner i dansk jordlovgivning. Der er jo ikke tale om nogen form for uniformering af brugsstørrelserne; der er ingen tvangsbestemmelser. Lovfor-slaget er et tilbud, en mulighed, der kan udnyttes efter behov. Ingen kender fremtiden

[Peter Larsen.]

eller hvilken størrelse, der vil blive den ideelle — det har landbokommissionen, hvis flertal har skabt grundlaget for dette lovforslag, da heller ikke forsøgt at finde frem til.

Lovforslagets saglige indhold giver efter venstres opfattelse alene plads og muligheder for landbruget, samtidig med at man søger at bevare selvejergrundlaget. Derfor forstår jeg ikke den utryghed og utilfredshed, som fra visse kredse er kommet frem over for forslaget. De mindre brug får efter vor opfattelse ikke færre muligheder, fordi sammenlægningsgrænsen nu sættes op til 45 ha, subsidiært 75 ha, hvis der ikke er behov for tillægsjord. Jeg vil gerne understrege, at venstre ønsker ikke at forringe vilkårene for disse mindre brug. Som loven er nu, er det jo normalt kun de små brug, der kan nedlægges; hvis man derimod hæver grænserne, vil jeg mene, at mulighederne for tillægsjord bliver bedre, fordi det her efter lige så meget bliver bygninger og beliggenhed, der bliver afgørende. Men vurderingen af betydningen af dette ligger så afgjort i de økonomiske muligheder, man vil tilvejebringe. Det er alene eller overvejende praktiske erhvervsmæssige og økonomiske hensyn, der er afgørende, og det må efter vor opfattelse så afgjort være i alles interesse.

På den anden side føler jeg trang til, ikke mindst når hr. Carl Petersen taler om visse godsejerinteresser, at fremhæve, at venstre mener, at en vis begrænsning af sammenlægningerne både er hensigtsmæssig og ønskværdig set fra landbrugets side. Det er ikke godssamlinger, man er ude på at skabe. Hvis man gav fri adgang til køb og sammenlægning uden nogen begrænsning, ville man blot opnå at lukke op for kapitalinteresser i stort omfang, og konsekvenserne deraf ville blive uoverskuelige. Det er landbrugets og ikke kapitalens interesser, denne lovgivning må varetage. Og derfor er venstre også enig i, at tiden ikke er inde til, at aktieselskaber bør have fri adgang til køb af landbrugsejendomme; de må fortsat søge om tilladelse, bortset fra de lempelser, der ligger i lovforslaget, og som jeg ikke skal komme nærmere ind på.

En anden ting er, at når vi befinder os i en urolig og usikker overgangstid med hen-

syn til den samlede erhvervsmæssige strukturudvikling, en tid, hvor inflationen ruller videre og folk søger faste værdier — en tid, hvor markedsplanerne desværre er uafklarede — så tror jeg, det er klogt at stræbe efter en rolig jordpolitisk udvikling. Efter det fremsatte lovforslag vil der både være plads og muligheder for de små og de store bedrifter, og venstre er ikke i tvivl om, at familiebruget, selv om det i nogen grad måske vil ændre form og karakter, stadig vil være et bærende element i dansk landbrug. Husdyrbruget spiller en helt afgørende rolle for vor økonomi.

Forslaget indeholder i øvrigt en række nydannelser, som vi kan tiltræde. Det drejer sig dels om lempelser i landbrugspligten, så ejendomme under 2 ha kan fritages samtidig med, at man lader pligten følge dyrkningen af jorden og ophæver kravet om avlsbygninger. Det er helt naturligt i en tid, hvor friere og mere nuancerede driftsformer bliver almindelige. Det vil også stille landmanden friere, økonomisk bedre og navnlig bidrage til at undgå fejlinvesteringer.

Men de store fremskridt ligger dog i de nye regler for samdrift og sammenlægning både i henseende til de større muligheder, og også og måske navnlig fordi det i højere grad end før bliver overladt til de enkelte landmænd at afgøre, hvad der er hensigtsmæssigt og driftsmæssigt forsvarligt. De enklere regler skulle også medføre en hurtigere og smidigere administration til fremme for hele strukturændringen.

Når man foretager en samlet vurdering af forslaget, er det venstres opfattelse, at man her har fundet frem til en betydelig friere og mere praktisk virkende ramme om jordlovgivningen. Der skabes klarhed og forenkling på en række væsentlige områder, ligesom de dispensationer, der gives, synes vidtgående nok, hvor grænserne i loven ikke strækker til.

Det er imidlertid som nævnt kun en rammelov, og landbrugets strukturproblemer løses ikke ad den vej alene, tværtimod. Hvis loven skal have den praktiske virkning, som ikke mindst er tilstræbt af landbokommissionen, må dette forslag hurtigt følges op af en lovgivning, der sætter landbruget i stand til økonomisk at udfylde rammerne i takt med et stigende behov. Hvis dette ikke sker, vil der opstå yderligere problemer

[Peter Larsen.]

for den stærkt påkrævede strukturtilpasning, som desværre også er hæmmet af den voldsomme inflation, vi har oplevet i de senere år.

Dette lovforslag må derfor betragtes som et første, men væsentligt skridt henimod en mere moderne landbrugslovgivning. Efter det store arbejde, der har fundet sted i landbokommissionen igennem flere år, og som ligger til grund for dette forslag, går venstre ud fra, at det foreliggende forslag ret hurtigt kan gennemføres, således at man får mulighed for i højere grad at lægge ansvaret ud til landmændene. Vi finder, at selv om der er tale om visse nydannelser, betyder lovforslaget intet afgørende brud med fortiden, men vi finder på den anden side, at det er en lovgivning, som passer til tidens krav. Tidligere var det jo flere og flere landbrug man søgte at etablere. I dag går udviklingen den modsatte vej, og med det skridt, der nu tages, skal der ikke kastes smuds på den lovgivning, der tidligere har været båret frem af et stort flertal her i folketinget, men det skal opfattes som en erkendelse af, at udviklingens krav i dag går i en anden retning, i retning af at skabe færre, bedre effektivt arbejdende enheder, der bl. a. er en betingelse for, at vi også fremover kan fastholde de dygtige unge ved landbruget og give dem en chance for den økonomiske indtjening, deres uddannelse og indsats i øvrigt betinger.

Det er en sådan lovgivning, venstre lægger vægt på, og vi finder, at det foreliggende forslag har ramt det, der måtte være tilstrækkeligt; man må også her understrege, at det ikke alene er af interesse for landbruget, men også ud fra en samfundsmæssig vurdering af almen interesse, at dette lovforslag om landbrugsejendomme gennemføres, og derfor vil vi anbefale det.

Vedrørende lovforslaget om udstykning skal jeg ikke gøre mange bemærkninger. Her er jo i realiteten kun tale om en række ændringer, der er nødvendiggjort af lovforslaget om landbrugsejendomme, og også dem kan venstre anbefale.

Niels Eriksen: Jeg skal gøre nogle bemærkninger om forslagene til statshusmandslov og lov om opførelse af landarbej-

derboliger, men forinden vil jeg gerne sige et par ord om hele vor jordlovgivning.

Landmændene har med forventning set hen til forslagene til en ny jordlovgivning, og derfor ser også jeg med tilfredshed på, at lovforslagene nu er fremsat. Det er glædeligt, at forslagene for hovedpartens vedkommende følger flertalsindstillingen fra landbokommissionen, hvor problemerne i de senere år er blevet stærkt gennemarbejdet. Det, der er kommet ud af det, er vel ikke de vises sten, men dog et skridt på vejen henimod stærkere mulighed for landmændene til selv at finde frem til den fremtidige struktur.

Forhold og tider skifter jo hurtigt. Det er kun 4 år siden, vi sidst havde landbrugslovgivningen til revision, og alle må vist erkende, at den revision, der nu er foreslået, er langt mere vidtgående, end nogen for 4 år siden havde tænkt sig muligheden af. Alligevel tror jeg ikke, at revisionen er vidtgående nok. Jeg tror ikke, det varer lang tid, før vi igen må tage fat på problemerne, og derfor var der da også i landbokommissionens flertal enighed om, at denne lovgivning skulle tages op til revision igen om 3 år.

Situationen for landbruget i dag skal jeg ikke sige meget om — jeg tror, alle er klar over, hvordan den er — men jeg vil dog fremhæve, at alene den voldsomme afgang af unge inden for erhvervet nødvendiggør en revision af vor hidtidige lovgivning på jordpolitikens område. Når der bliver færre landbrugsudøvere end tidligere, må nogle nødvendigvis drive mere jord, og det er vort ansvar herinde, at jordlovgivningen tilpasses, så den strukturændring, der må finde sted inden for landbruget, ikke lægges hindringer i vejen, men sker i størst mulig frihed. Opretholdelse og helst udbygning af landbrugets produktion og eksport er kun mulig, hvis brugene får en passende størrelse og er forsynet med rationelle staldbygninger og med de maskiner, som den tekniske udvikling har fremskaffet til stor hjælp for landbruget.

Hvad der er en passende størrelse, skal jeg ikke her definere. Den enkeltes evne og arbejdsevne er jo ikke altid den samme, men det koster penge at etablere et brug, og derfor må den støtte, der hidtil over

[Niels Eriksen.]

statshusmandsloven er givet til unge landmænds etablering, fremtidig have et videre sigte, der ikke afgrænses af bestemte brugsstørrelser.

Om landbrugsministerens forslag til statshusmandslov — må jeg i parentes indskyde, at jeg beklager, at man ikke har ændret lovens navn; men det kan jo være, det kan ske under udvalgsbehandlingen, for det er jo ikke statshusmandsbrug, loven nu alene kommer til at dreje sig om — om lovforslaget vil jeg sige, at desværre har landbrugsministeren ikke helt fulgt kommissionsflertallets indstilling, hvilket jeg finder beklageligt. Her tænker jeg på et meget væsentligt punkt i lovforslaget, nemlig spørgsmålet om statens forkøbsret. I landbokommissionen var et stort flertal enig om, at den nugældende forkøbsret til ejendomme på over 56.000 kr.s grundbeløb skulle slettes. Denne indstilling følger ministeren, men han følger ikke flertallets indstilling om at slette forkøbsretten i al almindelighed. Herom vil jeg gerne sige præcist, at vi i venstre ikke ønsker nogen form for forkøbsret for staten opretholdt. Vi tror på, at forholdene med hensyn til supplerings og sammenlægning af brug bedre ordner sig under frie handelsvilkår. Jeg synes også, det er ganske betegnende, at landbrugsministeren i bemærkningerne anfører det, der er vort standpunkt; her må han være stærkt i tvivl om rigtigheden af sit eget standpunkt, hvis det er det, der kommer til udtryk i lovforslaget. Ministerens ord i bemærkningerne til § 7 i forslaget til den nye statshusmandslov er følgende:

„Ofte vil frivillige køb samtidig være den økonomisk mest fordelagtige erhvervelsesmåde, idet staten har mulighed for at yde stor kontant udbetaling.“

Det er vi helt enige i; staten er gunstigere placeret.

Når vi vender os mod forkøbsretten, er det ikke, fordi vi ikke erkender, at der kan være områder, hvor staten må være behjælpelig med at fremme en rigtig jordfordeling, men jordlovsudvalget har jo ret til og mulighed for i fri handel at gribe ind, så denne interesse tilgodeses. Når vi tænker på, hvilke gener forkøbsretten for ejendomme på over 56.000 kr.s grundbeløb har forvoldt i den frie omsætning af ejen-

domme, og at denne forkøbsret praktisk taget ikke har været benyttet i de senere år, må det være helt urimeligt at give mulighed for tinglysning af forkøbsret på alle ejendomme, hvor en sådan tinglysning kan hindre en handels ikrafttræden i 4 uger. Hr. Carl Petersen sagde før, at han ville tro, tinglysningen af forkøbsret ville blive brugt meget minimalt. Ja men hvorfor skal vi så have den? Jeg kan ikke se, at der er nogen nødvendighed herfor. Jeg vil gerne spørge: hvem skal i øvrigt bestemme, på hvilke ejendomme der skal tinglyses, skal det være et enigt jordlovsudvalg, eller skal det være den enkelte jordlovsrepræsentant?

Et andet væsentligt punkt er muligheden for afløsning af jordrentebrugene. Hr. Carl Petersen sagde før, at mange så med store forventninger hen til denne brugsform, dengang jordrentebrugene fik mulighed for at blive oprettet. Det forslag, der nu er fremsat, er et eksempel på, at den voldsomme inflation, som vi har, kan kvæle selv store — her sætter jeg „store“ lidt i gåseøjne — politiske tanker. Det er givet, at det er rigtigt i dag at afløse jordrentebrugene, og vi vil gerne støtte forslaget. Det er en retfærdighedshandling over for de jordrentebrug, som er ude for en forskelsbehandling i forhold til brugerne med jordkøbslån, som ikke er rimelig. Denne forskel vil blive forstærket i takt med den fortsatte inflation, som blev registreret ved den 13. alm. vurdering.

Jeg kunne have lyst til at minde om, at vi i folketinget i denne tid drøfter inflationens bekæmpelse. Der er intet erhverv, der i den grad mærker inflationens uheldige virkning som landbruget, hvor omkostningerne dag for dag øges, uden at landbrugets eksportpriser stiger. Også for generationsskiftet og for de unges etableringsmuligheder har inflationen en uhyre skadelig virkning. Man må huske på, at den enkelte landmand kun ønsker at blive på sin ejendom, og at hans ejendom, når han ikke kan mere, kan gå videre til næste generation; men inflationen har medført, at hans ejendomsskatter stadig stiger, og vurderingen betyder, at generationsskiftet, hvis der er flere børn, kan blive overordentlig vanskeligt at få gennemført på en måde, så han, der skal fortsætte på ejendommen, bliver

[Niels Eriksen.]

etableret således, at han kan være tjent med det.

Jeg skal ikke gå i enkeltheder om forslaget om jordrentens afløsning; jeg tror ikke på, at det er så ligetil at klare, som forslaget giver udtryk for. Forhold og vurderinger er meget forskellige landet over. Spørgsmålet egner sig bedre til drøftelse i det kommende udvalg. Mit partis indstilling er, at man skal prøve at finde en afløsningsform, hvorved man i hvert fald ikke stiller jordrentebrugsejerne dårligere end i lovforslaget foreslået. Tværtimod synes jeg, man skulle prøve at vise hensyn i den udstrækning, det må være rimeligt.

Der er jo enkelte problemer, bl. a. for de jordrentebud, der er etableret på præstegårdsjord. Jeg ser i kommissionsbetænkningen, at der er ført forhandlinger med kirkeministeriet, og jeg vil også tro, at vi med god vilje kan få en løsning, der er tilfredsstillende for begge parter. Afløsningen er foreslået at skulle ske på den måde, at staten får et pantebrev, der svarer til den vurdering, som man kommer frem til; landbrugsministeren nævner i fremsættelsen den 13. alm. vurdering og anfører samtidig, at der er stigninger for jordrentehusmændene på fra 40 til 170 pct. i forhold til 12. alm. vurdering. Jeg har i dag fået et brev fra formanden for en amtshusmandsforening i Jylland, og han skriver, at hvis man vil gå frem efter den 13. alm. vurdering, vil der ske store uretfærdigheder; han vil meget henstille, at man inden for de forskellige amter får nedsat vurderingskommissioner, der foretager en rimelig vurdering. Jeg skal ikke sige mere om det, kun at vi er velvilligt indstillet med hensyn til at få jordrentebudene afløst.

Landarbejderboligernes afløsning kan vi også give tilslutning til. De argumenter, som jeg har fremført om statshusmandsbrugene, gælder også her, og jeg kan tilsige mit partis støtte til en rimelig ordning.

To forslag synes jeg mangler i hele buketten, og det ene er endda meget betydningsfuldt. Jeg tænker her på den støtte, som fra statens side kan gives til sammenlægning og til rationalisering — med andre ord, finansieringsforslaget, som jo er udarbejdet i landbokommissionen. Jeg kunne

have lyst til at spørge landbrugsministeren: hvorfor kom dette forslag ikke med nu? Disse lovforslag hænger jo frit i luften, i nogen grad i hvert fald, hvis ikke vi får diskuteret finansieringen samtidig. Jeg synes, det er helt afgørende, at denne lovgivning kommer ind i billedet. Landbrugsministeren har ganske vist bebudet, at han vil fremsætte forslag til efteråret, og det må vi jo så vente på; men jeg synes, at det er påtrængende nødvendigt for de unge at få at vide, under hvilken form de fremtidig kan forvente støtte til etablering, til sammenlægning og til rationalisering.

Det andet, jeg tænker på, er selve administrationen af jordlovgivningen. Jeg har gang på gang her i det høje ting peget på, at jeg tror, hele vor jordlovsadministration kunne forenkles. Jeg har ganske vist set, at man nu har givet nye direktiver for jordlovsudvalgets virksomhed, og dem kan jeg da i øvrigt være tilfreds med, men jeg tror, at hele jordlovsadministrationen skulle ændres. Jeg tror ikke, det er heldigt med den politiske islæt i jordlovsudvalget. De enkelte politiske repræsentanter er jo tilsynsførende i hver sit amt, og det vil være menneskeligt, om den stilling, den pågældende har til problemerne, også kommer til udtryk i den indstilling, han kommer med til jordlovsudvalget, og dermed tror jeg, at der sker forskelsbehandling adskillige steder i landet.

Jeg ser altså gerne, at landbrugsministeren fremsætter forslag til en ændring i administrationen af vor jordlovgivning, og her vil jeg pege på det, jeg tror er det rigtige: oprettelse af lokale jordbrugsnævne ude i amterne, og således at nævnene kommer til at bestå af landmænd, som har føling direkte med tingene.

Ja, jeg skal ikke sige mere. På flere punkter prøver man at føre visse bestemmelser fra de årlige udlånslove over i hovedloven, og det synes jeg er udmærket, det kan vi tiltræde. Der foreslås også en hel del tekniske ændringer; dem kan vi tale om i udvalget. Jeg kan i det store og hele tilsige en velvillig og saglig behandling i udvalget af de to lovforslag.

H. C. Toft: Gennem nu snart en halv snes år har det konservative folkeparti gang på gang stillet krav om, at lovgiv-

[H. C. Toff.]

ningen om landbrugsejendomme blev ændret. Derfor må vi også i dag hilse med tilfredshed, at der nu fremsættes forslag om en ændret lov om landbrugsejendomme, som liberaliserer vor jordlovgivning i rigtig retning.

Baggrunden for disse ændringer og for nødvendigheden af ændringerne er, at der er langt færre, der vil være landmænd, idet der efter den sidste opgørelse kun er ca. 1.500 pr. årgang af 21-25-årige til at overtage de bestående bedrifter. Der er derfor ikke fremover nok til at overtage det antal brug, der er i dag; der er kun afløsere til et langt mindre antal. Når den stærke tilbagegang i antal af afløsere endnu ikke i udpræget grad har tegnet et billede af brug, der ikke kunne finde afløsere, så har det vel flere årsager, dels at mange af de nuværende ejere forbliver længere på brugene end tidligere, gennemsnitsalderen af landbrugere er stærkt stigende. Hertil har vel bidraget, at mange har kunnet få folkepension og samtidig oppebære en mindre indkomst af bedriften, og de har haft en forholdsvis billig bolig til benyttelse. Men den dag, da alderen har gjort sig stærkt gældende, vil der komme et stort udbud, og det er vor opfattelse, at det vil vise sig inden for et kort åremål.

Den tekniske udvikling gør det tillige muligt for en person at producere langt mere pr. dag, end han før har kunnet, og skal man gøre sig forventninger om, at ejerne af landbrugsejendomme skal komme op på samme indkomstniveau som andre befolkningsgrupper, må man udnytte teknikken og derved yderligere fremme produktiviteten i landbruget. Men hvor kan teknikken da mest effektivt udnyttes med det bedste økonomiske resultat? Ja, dér må svaret være: i de større bedrifter og ikke i de mindste. Dog kan man jo ved maskinfællesskab mellem mindre bedrifter også nå til effektivt at kunne udnytte maskinerne. Men betingelsen for, at dette giver det økonomisk tilfredsstillende resultat, er, at den vundne tid, den sparede tid, som maskinfællesskabet medfører ved arbejdet, kan anvendes effektivt i de mindre brug, der deltager i maskinfællesskabet. Det vil sige, at disse brug

skal være større, end de er i dag, i hvert fald hvad avlsbygninger angår.

Men når der er færre, der vil være landmænd, så skal alle brug i Danmark ikke udbygges med større avlsbygninger, thi hvem skal da overtage dem om få år? Der er ikke nok til det; derfor vil det ikke være rigtigt i stort omfang at følge denne vej, selv om nogle gennem en årrække kan have nytte og gavn deraf; en udbygning af alle eller af mange ejendomme vil være en fejlinvestering af et uhyre omfang til skade og ugunst for mange og for samfundet.

Det er disse synspunkter, der har været baggrunden for den opfattelse, vi fra konservativ side gennem mange år har givet udtryk for, et ønske om en friere adgang til at sammenlægge landbrugsejendomme, så det blev muligt for den enkelte landmand selv at finde frem til den brugsstørrelse, han fandt ville være det bedste grundlag for ham at producere på, og således at han i højere grad kunne blive sin egen lykkes smed; lovgivningen burde ikke danne hindringer herfor. Det konservative folkeparti har imidlertid aldrig forfægtet den tanke, at der skulle være frit slag til sammenlægning uanset størrelse. Vi kan ikke vide, hvor hurtigt tiden vil rinde på dette område, men det må være rigtigt at åbne for friere sammenlægningsmuligheder, således at der kan skabes bedriftsstørrelser, hvor nutidens maskiner kan benyttes og udnyttes på den mest effektive måde.

Da landbokommissionen i 1962 afgav sin første betænkning, udtrykte jeg som et mindretal, at det, man da gik til: fri sammenlægningsret til to for hinanden velbeliggende ejendomme, der efter sammenlægningen højst var på 12 ha af den bedste jord, var alt for lidt, og at man burde være gået væsentligt videre. Men alle andre i landbokommissionen delte dengang ikke opfattelse med det konservative folkeparti; vi stod alene. Kommissionens flertal var dog af den opfattelse, at man sikkert snart måtte gå videre, og det henstilledes derfor, at loven af 1962 inden for et vist kort åremål skulle tages op til revision, og folketinget gjorde endda dette åremål for revision kortere endnu. Det var vel udtryk for, at det just ikke var de store og historiske skridt, man tog dengang, og det er derfor, man nu igen

[H. C. Toft.]

står over for en revision af denne lovgivning. Skridtet i 1962 var for snævert.

Vi kan da ikke være andet end tilfredse med, at flertallet i landbokommissionen og nu også regeringen følger de synspunkter, som vi ønskede fremmet dengang, thi hovedlinjerne i det foreliggende lovforslag følger jo de synspunkter, som vi i det konservative folkeparti har arbejdet for igennem mange år, og vi noterer det derfor med tilfredshed, at et forslag nu er fremkommet.

Vi finder det rigtigt, at man i modsætning til tidligere i fremtiden ikke vil stille krav om, at der skal være avlsbygninger til en landbrugsejendom, og finder det også rigtigt, at man begrænser kravet til, at der skal være en beboelse. Men vi finder det ikke rigtigt at stille krav om, at ejendommen skal drives af beboerne. Kravet stilles selvfølgelig ikke ved forpagtninger, men vi finder det ikke rigtigt at stille dette krav og vil derfor gerne have en drøftelse heraf under udvalgsarbejdet.

Vi har tidligere her i folketinget stillet forslag om, at alle ejendomme på under 5 ha skulle fritages for landbrugsforpligtelsen, hvis ejeren ønskede det, men fik ikke tilslutning hertil. Nu stilles der forslag om at hæve grænsen for landbrugsforpligtelsen fra 1 ha til 2 ha. Det er jo ikke et stort skridt. Vi mener, man burde gå videre, og finder, at man burde fritage alle ejendomme mellem 2 og 7 ha for landbrugsforpligtelsen under forudsætning af, at de tillægges en anden ejendom, der er velbeliggende derfor, men uanset denne anden ejendoms størrelse. Herved åbner man endvidere en nødvendig adgang for, at mange af landets mindste ejendomme kan tillægges også større ejendomme. Vi lægger vægt på dette i særlig grad af hensyn til de mindre ejendomme, der derved ville få en langt større mulighed for at finde købere i årene, der kommer, hvor der vil blive behov derfor. Det er en politik, der vil gavne de mindste af ejendomsbesidderne.

Det er tillige en politik, der vil gøre det lettere at løse de store finansieringsopgaver, de kommende sammenlægninger af landbrugsejendomme vil medføre, thi lægges et eller to mindre brug til en større ejendom, vil dette sjældent kalde på øgede investeringer i landbrugsbyggeri. Det større landbrugsareal vil oftest kunne drives inden for den større ejendoms bygningsrammer, og det vil være langt billigere end at sammenlægge flere mindre ejendomme til en større ejendom. Der vil sikkert blive et tilstrækkeligt stort antal ejendomme alligevel til dem, der ønsker at være landbrugere. Man kommer vel realiteten nærmere, når man i stedet for udtrykker nervøsitet for, at der ikke vil blive et tilstrækkeligt antal afløsere.

Det forslag, landbrugsministeren stiller vedrørende samdrift og forpagtning, kan vi stort set tilslutte os, selv om der er enkeltheder, vi gerne vil drøfte i det kommende udvalg.

Landbrugsministeren stiller forslag om, at man frit kan sammenlægge ejendomme op til 45 ha — og tillige op til 75 ha, når der i forvejen er tilgodeset et tillægsjordsbehov for mindre ejendomme på stedet; det sidste kan dog kun ske med landbrugsministerens tilladelse. Det arbejdsudvalg, som var nedsat under landbokommissionen, kom med en indstilling, der gik ud på, at der fastsættes en fri sammenlægningsgrænse på mellem 50 og 100 ha. Det er vor opfattelse, at det vil være mest realistisk at gå op til den øverste her nævnte grænse som den frie sammenlægningsgrænse; thi herved skaber man adgang for den enkelte til at komme op på en bedriftsstørrelse, hvor han effektivt kan udnytte de tekniske hjælpemidler, der er til rådighed i dag. Dette vil være til økonomisk gavn ikke blot for den enkelte, men også for samfundet. Dermed være ikke sagt, at alle ejendomme skal op på denne størrelse. Det er også vort ønske, at der skal være fri adgang for alle brugsstørrelser under denne grænse, thi der kan ved specialproduktion skabes tilstrækkelige

[H. C. Toff.]

indtægter også på langt mindre brugsstørrelser; men det vil ikke være muligt at lave specialproduktioner på alle de mindre ejendomme med et tilstrækkeligt udkomme for ejerne af disse.

Nu lyder forslaget altså på en højeste grænse på 45 ha — mindre end arbejdsudvalget i landbokommissionen foreslog som minimum. Men det er min opfattelse, at flertallet i landbokommissionen nåede hertil under et forsøg på at nå til en så godt som enstemmig indstilling i kommissionen — altså en art kompromis, som alligevel ikke blev til noget. Jeg mener, at landboforeningerne har givet udtryk for, at en væsentligt højere sammenlægningsgrænse vil være rigtig, og jeg erindrer, at Landbrugsrådets præsident, medlem af folketinget Anders Andersen, ifølge referater fra det jyske venstres årsmøde i efteråret sagde, at det mest realistiske ville være en fri sammenlægningsgrænse på 100 ha — altså det samme synspunkt, som jeg her i dag har givet udtryk for.

Når jeg dertil føjer, at formanden for den socialdemokratiske folketingsgruppe, hr. Carl Petersen, i en radiosamtale, hvor både han og jeg var deltagere, gav udtryk for, at han ikke var tilfreds med 45 ha grænsen, men at han fandt det bedst, at der kom en flertalsindstilling fra kommissionen til landbrugsministeren, så denne havde mulighed for at stille et forslag, der kunne samle flertal i folketinget, håber jeg — og jeg gør det også på baggrund af, at hr. Carl Petersen i dag har stillet sig velvilligt over for en forhandling om 50, 75 eller 100 ha — at der under folketingets udvalgsarbejde viser sig muligheder for at samle et stort flertal i folketinget, der vil gå videre end landbokommissionens flertalsindstilling.

Nogle vil hævde — det er også hævdet her i dag — at nu kan vi tage dette skridt til de 45 ha, og når vi så om 3-4 år tager loven op til revision, kan vi rette den endnu en tak i den rigtige retning. Vi mener, at det er forkert med en stykkevis lovgivning på dette område. De rammer, der stikkes af her, skal der jo kunne bygges på år fremover; thi det er store investeringer, der skal foretages; det drejer sig derfor om at skabe frihed til, at investeringerne kan

blive så rigtige, som det er muligt; der må ingen hindringer være herfor.

Når der nu sættes to grænser, en på 45 ha og en på 75 ha — og faktisk en til, nemlig den som landbrugsministeren eventuelt vil tillade efter ansøgning — vil jeg gerne fremføre, at vi finder det uheldigt og forkert med disse forskellige grænser. Ja, vi mener, at bestemmelsen om, at et tillægsjordsbehov forlods skal tilgodeses, kan være direkte skadelig for den fornuftige og rigtige udvikling. Hvad er et rimeligt tillægsjordsbehov? Det nævnes ikke i lovforslaget, og det må vi så have nærmere belyst under udvalgsarbejdet. Men en person med en ejendom på 45 ha, der erhverver en naboejendom på 20 ha, skal altså først have undersøgt, om der er nogle eller en enkelt, der har ønske om at få lidt tillægsjord til en mindre ejendom — måske med den følge, at det hele slås i stykker og man hindrer en rimelig og fornuftig sammenlægning. Det er ikke sikkert, handelen kommer i stand, hvis en mindre landbruger med 7 ha forlanger at få 5-6 ha forlods af den ejendom, der er udbudt til salg, og det er også tvivlsomt, om det er en fornuftig investering at tillægge den mindre ejendom 5-6 ha jord med den udvikling, vi er inde i og står over for. Det vil jo kræve bygningsinvesteringer, der let vil vise sig at blive til fejlinvesteringer, og man må heller ikke glemme, at den mindre bruger også selv har haft mulighed for at erhverve ejendommen. Vi mener derfor ikke, det er rigtigt, at man fortsat i lovgivningen forlods skal tilgodeses mindre ejendomme med tillægsjord, således som lovgivningen gennem mange år har givet adgang til, selv om man for år tilbage gjorde det med en sund og rimelig baggrund, der ikke eksisterer i dag.

Tilbage har jeg om lovforslaget om landbrugsejendomme dette at fremføre: vi står med de høje priser, som landbrugsejendommene i dag er oppe i i forhold til deres afkastningsevne, over for store problemer med at få løst generationsskifteproblemet. Det er tiltrængt at yde bistand til den ungdom, der skal afløse. På dette område har landbrugsministeren afstået fra at komme med nye lovforslag, hvad jeg beklager. Det er inflationen, der driver

[H. C. Tøft.]

priserne på ejendommene i vejret, ikke landbrugserhvervets afkastning. Jo bedre lånemuligheder der gives adgang til, des højere tror jeg priserne på ejendomme vil stige. Derfor vil det nok være rigtigt her i dag at sige til landbrugsministeren, at vi vil være betænkelige ved at gå til en højere lånegrænse end den, der i dag er sat af Landbrugets Reallånefond. Vi finder det rigtigt, at man fremover i særlig grad anvender de midler, der findes i jordfonden, og som vil øges, når jordrentebudene nu får en indløsningsmulighed til finansiering af generationsskiftet, men inden for samme udlånsgrænse, som Landbrugets Reallånefond har sat; kurstabet for de unge vil hermed begrænses.

Lovforslaget fastsætter, at højst 5 personer kan være ejere af en landbrugs-ejendom, i modsætning til tidligere, hvor der ingen grænse var. Vi finder det betænkeligt også af hensyn til generationsskiftet at indføre denne grænse. Der kan jo godt være flere i en familie, der gerne vil gå sammen om at bevare en slægtsgård, og det bør de ikke med denne bestemmelse hindres i. Selv om vi i det konservative folkeparti af mange grunde vil stå som tilhængere af og virke for at bevare selvejet i dansk landbrug, kan man vist ikke komme uden om at drøfte problemet om tilladelse til at erhverve ejendomme for et familieaktieselskab i forbindelse med generationsskifte — det gælder navnlig de store ejendomme her i landet — idet det ellers for nogle vil blive vanskeligt at bevare en slægtsejendom på familiens hænder. Vi ønsker at se på dette spørgsmål under udvalgsbehandlingen, ligesom vi dér også gerne vil have drøftet industriens muligheder for jorderhvervelse, idet vi ikke ønsker at lægge hindringer i vejen for den nødvendige industrielle udvikling.

Også vi ønsker en forenkling og en forandring af jordlovsadministrationen, men det er vor opfattelse — således som det også har været på tale i landbokommissionen — at man, når denne lovgivning er gennemført, må tage selve jordlovsadministrationen op til drøftelse. Også dér ønsker vi at afgørelser i højere grad henlægges til lokale nævn.

Chr. R. Christensen: Der er to ting i forbindelse med lovforslaget om ændringer i statshusmandsloven, der navnlig påkalder interesse, nemlig forkøbsrettens bevarelse og jordrenteprincippets afvikling.

Må jeg om det første sige, at jeg hilser med tilfredshed, at den generelle forkøbsret til ejendomme med et grundbeløb på over 56.000 kr. efter lovforslaget bortfalder. Det står for mig, som om man med denne ændring erkender, at disse bestemmelser i vor statshusmandslov er uden virkelig betydning, har haft uheldige virkninger og i hvert fald efterhånden er blevet helt utilsvarende.

Jeg kan også hilse med tilfredshed, at forkøbsretten i forbindelse med familiesalg er blevet indskrænket, således at man ikke mere kan gøre forkøbsret gældende i forbindelse med salg til søskendebørn. Dermed har man fjernet én af de anstødssten, der har været med til at gøre den hidtidige jordlovgivning upopulær.

Jeg er dog samtidig dybt skuffet over, at man opretholder forkøbsrettens princip, at man kan lade foretagne tinglysning efter jordlovsudvalgets begæring på landbrugs-ejendomme uanset størrelse, stort og småt, til fordel for staten, og at man ikke mere som i den gamle lov skarpt begrænser denne forkøbsret, men gør den ret udflydende, idet den foreslåede § 8 blot henviser til § 7. Herved inddrager man i virkeligheden ejendomme under forkøbsretsprincippet, som ikke tidligere har været det, fordi man efter den ændrede opfattelse af, hvad der hører til familiebrug, regner det rimeligt at supplere op til betydelig større størrelse.

Jeg er lidt i tvivl om, hvorvidt man agter at opretholde den tidligere foretagne tinglysning for ejendomme med under 56.000 kr. i grundbeløb. Jeg har fået tilkendegivelse af, at det er hensigten. Jeg beder ministeren udtale sig om, hvorvidt det virkelig kan være tilfældet, at man fortsat vil opretholde forkøbsret på ejendomme af størrelsesordenen 20-30 ha til fordel for ejendomme af størrelsesordenen 3-5-6 ha. Hvis man benytter denne forkøbsret, ødelægges man faktisk gården uden i virkeligheden at hjælpe huset, og da disse tinglysninger som regel er foretaget for 15 år siden, svarer de slet ikke til øjeblikkets forhold.

[Chr. R. Christensen.]

Jeg er ked af, at man har foreslået, at staten fortsat skal kunne gå foran den private køber og på den måde dirigere, hvorledes jorden skal anvendes. På den måde opretholder man et administrationsapparat, som i virkeligheden kunne undværes. Man har fra visse sider forsvaret forkøbsretten med, at den i virkeligheden er uden praktisk betydning. I bemærkningerne til lovforslaget står jo: den har kun været benyttet i ganske få tilfælde. Det er rigtigt. I 1964-65 benyttedes forkøbsretten i 2 tilfælde, i 1965-66 i 4 tilfælde, og der er for mig ingen tvivl om, at man ved at fjerne den generelle forkøbsret vil reducere lovbestemmelsernes anvendelse yderligere. Jeg synes imidlertid, det er et dårligt argument for at opretholde en lovbestemmelse, at den ikke skal bruges. Navnlig er det et dårligt argument, når denne lovbestemmelse er et irritationsmoment over for landbefolkningen, giver et administrationsarbejde, og når det endvidere er sådan, at der slet ikke er saglig baggrund for hele denne forkøbsretstanke, som i hvert fald også mødte modgang i forbindelse med folkeafstemningen om jordlovene.

Må jeg om jordrenteprincippet sige, at hensigten med dette i virkeligheden var at inddrage meget store dele af Danmarks jord under statseje, at gøre landmændene til brugere i stedet for virkelige ejere, og derfor har det konservative folkeparti i løbet af de snart 47 år, denne lovgivning har eksisteret, til enhver tid krævet den afviklet. Vi har ment, den har været uheldig i sine virkninger, hvilket vi da også har fået bekræftet ved, at man allerede 4 år efter princippet gennemførelse måtte til at slå af på det og gang på gang har måttet gennemføre begrænsninger. Vi synes, at dette princip er urimeligt for de landmænd, som det påfører en stadig stigende gældsbyrde, og det er generende for den byudvikling, som enten hæmmes, eller som får en skævhed, fordi der ligger jordrenteparceller dér, hvor udviklingen skulle ske. Det er derfor med stor tilfredshed, vi nu kan konstatere, at man erkender, at denne lovbestemmelse har overlevet sig selv. Jeg synes, det er lidt sent, men bedre sent end aldrig.

Jeg kan også udtale min tilfredshed med,

at den afløsningssum svarende til én gang den nuværende grundværdi, der skal ydes, bliver reguleret efter prisudviklingen for landbrugsejendomme efter 1. april 1967. Det er en opfordring til snarest at søge dette system afløst, og det vil efter almindelig vurdering bevirke, at hele systemet meget hurtigt bliver afviklet.

Forslaget omfatter også bestemmelsen om, at jordrenteforpligtelse på præstegårdsjord skal kunne kræves afviklet. Jeg har hørt noget om, at der har været ført forhandlinger mellem kirkeministeriet og landbrugsministeriet om denne sag, og jeg håber, der mellem de to ministerier kan opnås enighed om en løsning, der kan tilfredsstille alle parter. Ud fra et konservativt synspunkt må løsningen være den, at også jordrenteforpligtelser på præstegårdsjord må afløses. Det kan ikke være rimeligt, at matrikel nr. 1 i praktisk talt hver eneste sogneby skal blive liggende og være til hinder for en almindelig byudvikling, og en normal byudvikling går jo meget hyppigt uden om jordrentejorden.

Men på den anden side må denne afvikling ske på en sådan måde, at kirken holdes skadesløs og får fuldstændig erstatning for den jordrentejord, den giver afkald på; og de lettelser, man må give dem, der skal afløse jordrenteforpligtelsen med privat eje, må blive en sag mellem staten og de pågældende og ikke et offer, som kirken må yde. Jeg ser også sådan på det, at den erstatning, som præstegårdene skal have, bør tilfalde den stedlige menighedskasse. Jeg tror, det er en uheldig form, at disse midler skal indgå i stiftsmidlerne. Det må være menigheden selv, der skal disponere over de midler, der vil komme ind her, og have mulighed for at anbringe dem på en formålstjenlig måde efter de stedlige forhold.

Man kan jo diskutere, om de afdragsvilkår, der er stillet op, er rimelige; jeg synes, at der er ét og andet at indvende. Det bestemmes, at man skal kunne afdrage jordrenteforpligtelsen efter statshusmandslovens vilkår, d. v. s. at en femtedel af beløbet skal være rente- og afdragsfrit, og afdragstiden skal være fra 40 til 60 år. Jeg er nu meget betænkelig ved en sådan bestemmelse, for det er jo ikke nye brug, der er tale om her; det er eksisterende brug, som det måske i mange tilfælde har

[Chr. R. Christensen.]

taget en hel generation eller mere at få konsolideret. Derfor synes jeg, det er rimeligere at gennemføre en sådan ordning, at man i hvert fald får afviklet jordrenteforpligtelsen inden for en enkelt generation og ikke over en afdragsperiode, der strækker sig over to eller flere generationer.

Det er for os ikke noget princip, hvordan denne side af sagen løses; vi er parat til forhandling i det udvalg, som formentlig bliver nedsat, men jeg vil gerne pege på det her og navnlig på, at for os synes det rimeligere, at man begunstiger de jordrenteburere, der indbetaler deres forpligtelser kontant til jordfonden eller til menighedsrådet. Det gør man ikke her; efter lovforslaget straffer man dem tværtimod ved at pålægge dem større byrder end dem, der benytter fuld afdragstid. Det er for os noget meget væsentligt, at man går den vej at lette dem, der betaler straks og sparer staten for noget af dens administration, som uvægerligt følger med hele denne lovgivning.

Jeg kan altså sige, at det konservative folkeparti ikke kan tiltræde bevarelse eller udvidelse af forkøbsretssystemet. Vi kan med største tilfredshed tiltræde princippet om jordrentens afløsning, og vi vil være parat til i de kommende forhandlinger at stille os forstående over for, hvordan afviklingsforholdene skal være.

Må jeg om lovforslaget om arbejderboliger på landet sige, at der her er tale om samme princip. Vi er enige i princippet om jordrenteforpligtelsens afløsning, men atter her må vi stille os noget forbeholdne over for afdragstiden og afdragsvilkårene. Vi synes jo nok, at med en halvårlig ydelse på 2,01 pct. er man nede på en ydelse, som ikke svarer til nutidens renteforhold; derved gør man sig skyldig i en forskelsbehandling, som vi ikke synes er rimelig. Men også dette forhold skal vi være villige til at drøfte og give en saglig og velvillig behandling i udvalget.

Skytte: Det er jo nu anden gang, vi her i folketinget behandler lovforslag, der er en følge af landbokommissionens behandling af de spørgsmål, vi drøfter. Første gang, det skete i 1962, var der jo praktisk

taget enighed i kommissionen om den indstilling, man videregav til ministeren, og som senere blev til lovforslag i tinget. Det er jo ganske rigtigt, at der var et mindretal, som allerede fremhævet her, én mand blandt 32; det må i hvert fald siges at være et mindretal. Denne gang er der desværre ikke den samme enighed, og jeg vil gerne understrege, at det absolut ikke skyldes den nuværende ledelse af landbokommissionen, som jeg synes har været eksemplarisk og har gjort et stort arbejde for at opnå enighed, men det er desværre ikke lykkedes.

Vi må se i øjnene, at der er et flertal og et mindretal, der i visse spørgsmål er omtrent lige store. Jeg vil gerne understrege, for at det ikke skal misforstås, at det kan aldrig være rigtigt, at man i enhver kommission stærkt lægger vægt på, hvad der er flertal, og hvad der er mindretal; det afhænger fuldkommen af, hvordan kommissionen er sammensat.

Og hvordan denne kommission er sammensat, har jeg jo visse forudsætninger for at være helt inde i. Når det drejer sig om landbrugets repræsentanter, er der i dag i kommissionen 3 repræsentanter for husmandsforeningerne, 3 for landboforeningerne, 3 for Landbrugsrådet, 1 for landbrugets arbejdsgivere og 1 for Tolvmandsforeningerne; man vil altså se, at hvis der er uenighed mellem det mindre og det større landbrug, er flertal og mindretal givet på forhånd, idet der er 8 repræsentanter for det noget større brug og kun 3 for det mindre brug. Og det er klart, at når en kommission ikke er sammensat absolut forholdsmæssigt — og det er gjort med vilje, om jeg må sige det sådan, fordi jeg dengang lagde vægt på, at den blev så alsidig sammensat som muligt; der var ikke tale om en matematisk lige opdeling — må man tage hensyn til dette i bedømmelsen af, hvad der er flertal, og hvad der er mindretal i kommissionen.

Må jeg i øvrigt begynde med at sige, at det radikale venstre er tilhænger af en landbrugslovgivning, der giver erhvervet mulighed for at tilpasse sig de nye forhold, for det er jo nye forhold, der hersker for landbruget i dag, forhold, der stadig er undergivet forandring; vi er tilhængere af en landbrugslovgivning, der på ethvert

[Skytte.]
 tidspunkt giver erhvervet mulighed for at tilpasse sig disse foranderlige forhold. Vi vil medvirke til at give landbruget rimelige arbejds- og produktionsvilkår, vi ønsker landbrugsproduktionen opretholdt og øget i takt med afsætningsmulighederne, og vi finder, at forskelsbehandlingen mellem landbrugerne må ophøre. Det radikale venstre lægger overordentlig vægt på, at selvejet bevares som den normale driftsform i landbruget, og vi finder det derfor nødvendigt at give de unge, der dygtiggør sig til landbrugserhvervet, en chance for at blive selvstændige.

Der er nok en del, måske mest uden for landbruget, der spørger, hvorfor det er nødvendigt med landbrugslove, med bestemmelser om brugsstørrelser, driftsformer o. s. v. Ganske vist er der ingen, eller skal jeg sige så godt som ingen, der foreslår, at alting skal være frit, og der er næsten heller ingen erhverv eller organisationer, der ønsker det for deres eget vedkommende; men derfor behøver det ikke at være rigtigt, at der skal være landbrugslove med ret indgribende bestemmelser.

For mig er det vigtigste argument for jordlove, at jorden er en begrænset vare, og at der i kraft af byernes og byerhvervenes udvikling bliver stadig mindre jord til rådighed for landbrugsformål. Det er vel almindelig erkendt, at hvor der er tale om en mangelvare, er det ikke rigtigt, at enkelte får lejlighed til at tilegne sig det hele, eller skal vi sige store dele, på andres bekostning. Det er et synspunkt, der gælder i andre spørgsmål og næsten fremfor alt må gælde jorden, som vi jo praktisk talt ikke kan skaffe mere af, i hvert fald ikke til landbrugsformål; vi må stadig se den svinde mere og mere ind, og om jorden gælder det jo dog, at den er grundlaget for al produktion. Det er min begrundelse for, at jeg vil gå ind for begrænsninger, når det drejer sig om at købe jord, at samle jord eller i det hele taget at beslaglægge jord.

Ser vi i øvrigt på de specielle forhold, der gælder for Danmark, er det mest bemærkelsesværdige, at jorden praktisk taget er vort eneste råstof, og at jordbrugets produktion har en meget fremtrædende plads i landet økonomi. Landets økonomi og beskæftigelse er afhængige af mange faktorer,

men jordbrugets produktion og eksport hører stadig med til det væsentlige. Det er for det danske samfund stadig en nødvendighed med landbrugets valutaandtjening; uden den ville samfundet være et andet og et fattigere samfund. Dette må tages i betragtning ved tilrettelæggelsen af landbrugslovgivningen, som nødig skulle hæmme denne valutaandtjening.

De lovforslag, der nu behandles, indeholder betydeligt øgede muligheder for sammenlægning. Jeg skal ikke bebrejde ministeren, at han i dette spørgsmål følger landbokommissionens flertal; jeg går ud fra, at det er ministerens mening, at det er det rigtige, og det skal man selvfølgelig fremsætte forslag om. Men jeg vil gerne fremhæve, at noget praktisk behov for brugs-sammenlægninger af den foreslåede størrelse er der ikke, og den saglige begrundelse for nødvendigheden heraf savner jeg stadig væk. Jeg er sikker på, at de friere sammenlægningsmuligheder, der gennemførtes for 4 år siden, indtil i dag har vist sig at være tilstrækkelige. Så stærkt jeg kan, vil jeg understrege, at der ikke er tale om, at den nugældende jordlovgivning har forhindret en nødvendig tilpasning inden for landbruget. Er der nogen, der tvivler, kan de bare lade spørgsmålet undersøge. Det vil være en naturlig opgave for det udvalg, der skal viderebehandle lovforslagene at undersøge, hvordan administrationen rent praktisk har været, hvordan den har virket, og derudfra skønne, hvilket praktisk behov der faktisk er for ændringer. Jeg tror, at en sådan saglig undersøgelse vil vise, at de foreslåede sammenlægningsgrænser ikke dækker noget aktuelt behov.

Tænker vi os lovforslagene ført ud i livet og praktiseret, som det vel må være flertallets og ministerens håb, så bliver der brugsstørrelser på 45-75 ha. I gennemsnit bliver det ca. 60 ha, eller for at sige det i et gammeldags mål, som jeg er mere fortrolig med, ca. 100 tdr. land eller godt 100 tdr. land. Der er talt en del om selvejet i dag. Der er talt en del om de høje priser på landbrugsejendomme. Men netop denne brugsstørrelse bliver en meget dyr brugsstørrelse. Vi ved, hvad landbrugsejendomme koster i dag, og vi ved, hvilken udbetaling der forlanges. Ud fra det kan det fastslås, at der ikke bliver ret mange landmænd og

[Skytte.]

slet ikke ret mange unge landmænd, der har mindste chance for at komme i besiddelse af en sådan gård på 60 ha. På den gode jord vil den i dag koste ca. 1 mill. kr. med en udbetaling på, skal vi sige 300.000 kr. Der forslår de unge landmænds dygtighed og sparsommelighed ikke; de må tillige have en meget betydelig slump penge med hjemmefra, og det er der ikke ret mange, der kan få.

Der er heller ikke mange af den slags gårde i dag, vel mindre end 2 pct. af det samlede antal landbrug. Bliver denne brugsstørrelse almindelig, hvad jeg gerne vil tvivle på, men bliver den almindelig, vil det medføre, at det er folk uden for landbruget, som må købe gårdene; eventuelt vil aktieselskabsformen blive en praktisk nødvendighed. Det vil sige, at selvejet i landbruget forsvinder. Det ønsker det radikale venstre ikke skal ske. Vi føler os overbevist om, at selvejet er en af de væsentligste årsager til dansk landbrugs høje stade. Jeg tror, at det for samfundet, for det samlede landbrug og for dem, der skal drive jorden, vil blive et umådeligt tilbageskridt, hvis selvejet ikke længere skal være den dominerende driftsform i dansk landbrug. Derfor kan det radikale venstre ikke tiltræde, at man bevidst stiler mod de større brug, mod de store brugsstørrelser; man må i hvert fald også give andre brugsstørrelser en fair chance for at klare sig i konkurrencen, og de unge i landbruget bør stadig have en praktisk mulighed for at få deres eget landbrug at arbejde med.

Nu afhænger betydningen af sammenlægningsgrænserne i høj grad af lovgivningen på andre områder. Umiddelbart må det forekomme urimeligt, at man opretholder særfordele for de brugsstørrelser, man stiler imod ved at fastsætte de høje sammenlægningsgrænser. De mindre og mellemstore landbrug, der producerer smør, kød, flæsk, æg og fjerkræ, bør ikke være ringere stillet end de store kornproducerende brug. Fordyrelse af råstoffer er irrationelt — tænk det overført på industrien, hvilket ramaskrig ville der ikke blive fra alle i landet — og jeg mener derfor, den må høre op.

Det gælder navnlig om, at det intensivt drevne landbrug får mulighed for at opretholde sin produktion som basis for eksport

og valutaindtjening. Jeg er da helt klar over, at det i visse situationer kan være klogt ikke at forcere en produktion, som er vanskelig at afsætte. Omvendt føler jeg mig også helt overbevist om, at en konstant produktionsbegrænsning vil være økonomisk ødelæggende både for landet og for landbruget. Hvis landbruget bevidst stiler mod det, er jeg bange for, at det bliver et hensygnende erhverv, og det fortjener landbruget ikke, og det vil det radikale venstre virke imod så stærkt, det kan.

Der er sikkert en række landbrug, der ikke kan opretholdes som selvstændige enheder i fremtiden. Det kan i mange tilfælde lige så godt være en gård som et husmandsbrug. Det er nemlig ikke alene jordtilliggendet, der er afgørende for et landbrugs økonomi, det er lige så meget bygningerne og besætningens størrelse og kvalitet. Et landbrugs økonomi er først og fremmest afhængig af den, der driver det — i familiebruget af manden og konen. Det er også derfor, at ingen indtil dato har kunnet fastslå, hvilken brugsstørrelse der er den bedste eller vil blive den bedste i fremtiden.

Et af formålene med en modernisering af jordlovgivningen må være at få landbrugsstøtten overflødiggjort. Det må også være i landbrugets interesse. Erfaringen viser, og jeg siger udtrykkeligt: erfaringen viser, at det i hvert fald ikke nås ved, at jorden samles i store brug. Jeg ved godt, hvor de stærkeste krav om landbrugsstøtte er kommet fra igennem de senere år. Det er ikke fra den brugsstørrelse, som man nu — jeg vil ikke sige bevidst — stiler efter skal forsvinde.

Nedlægning og sammenlægning bør være en frivillig sag. Det er der heller ingen uenighed om. Ingen skal tvinges til at sælge, og ingen skal tvinges til at købe. Men når alligevel landbrug forsvinder, så må det være rigtigt at gennemføre den mest rationelle jordfordeling. Det vil i praksis sige, at jorden fra de nedlagte brug tillægges de bestående landejendomme, der har mest behov for den. Inden det radikale venstre kan godkende højere sammenlægningsgrænser, må vi derfor have sikkerhed for, at der kan skaffes tillægsgjord til de effektive landbrug, der har for lidt jord. Den sikreste måde at gøre det på er ved at

[Skytte.]

gøre nedlægning betinget af, at behovet for tillægsjord bliver tilgodeset. Lad mig tilføje, at hvis det blev tilfældet, så er det ikke for mig så afgørende, hvor grænsen for sammenlægning sættes. Der er sikkert gårde på 50 tdr. land, der er nedlægningsmodne, og der er husmandsbrug på 20 tdr. land — det er altså 11 ha for dem, der hellere vil regne med det — som det ud fra rent rationelle synspunkter vil være åbenbart forkert at lade forsvinde som selvstændige brug.

Forkøbsretten kan også bruges til fremskaffelse af tillægsjord, og det glæder mig, at ministeren her har fulgt kommissionens mindretal. Jeg går ud fra samme indstilling som i det andet tilfælde, nemlig at ministeren synes, det er det rigtigste. Jeg ved godt, at man hævder, der er gener ved forkøbsret. Jeg har været med til at praktisere forkøbsret i adskillige tilfælde, og jeg ved også positivt, at talen om generne er kolossalt overdreven. Som regel generer vi ikke sælgeren ved at gøre brug af forkøbsret; det sker, vi generer køberen, men ikke sælgeren, og det er jo gerne sælgeren, man — om jeg må sige det sådan — har ondt af. Men skal der være forkøbsret, ønsker vi at medvirke til, at det bliver en virkelig effektiv forkøbsret og ikke en narresut — for det sidste har husmændene ingen brug for.

Det er også afgørende, at de små og mellemstore brug får finansieringsmuligheder til indkøb af jord og til forbedring af bygninger, og at der bliver givet de unge landmænd en chance for at blive selvstændige. Hvor stort finansieringsbehovet er, kan vanskeligt gøres op. Skal der virkelig gang i rationalisering inden for landbruget: i jordomlægning, bygningsforbedringer og fortsat mekanisering, så drejer det sig om betydelige summer, som det radikale venstre vil være med til at stille til rådighed for dansk landbrug, i det mindste på normale sparekassebetingelser — men betingelserne er jo noget, vi altid kan drøfte. Jeg synes bare ikke — og det vil jeg gerne understrege — at det skal være på så favorabile betingelser, at det måske frister til det, man kalder fejlinvesteringer.

Må jeg i øvrigt om begrebet „fejlinvesteringer“ sige dette: man taler jo normalt om,

at fejlinvesteringer bør undgås, men sig mig: hvilket andet erhverv i Danmark har kunnet opføre driftsbygninger for 40 år siden, der ikke i dag trængte til en ansigtsløftning? Jeg tror ikke, man kan påvise noget erhverv, der har kunnet det. Også talen om fejlinvesteringer i landbruget i forbindelse med, at der skiftes brugsform, er kolossalt overdreven. Og lad mig så endelig tilføje: jeg tror, at vi i dag i Danmark kan se mange store gårde, hvor betydelig ladeplads og staldplads ligger uudnyttet hen. Også det er fejlinvestering; lad mig dog — for at undgå misforståelser — sige at, det kan også forekomme inden for de mindre landbrug.

Det næsten mest afgørende i fremtidens jordfordeling er, at vi bevarer den gode arrondering — det vil sige det gode beliggenhedsforhold mellem jord og bygninger. Nu må jeg indrømme, at hvis det gennemføres — som et flertal foreslår — at der i fremtiden ikke behøver at være ladebygninger på en landbrugsejendom, så bliver det jo svært at placere jorden i et godt beliggenhedsforhold til noget, der ikke eksisterer. Hvis det altså bliver sådan — hvad jeg ikke er sikker på endnu, men man ved jo aldrig — lad os så i stedet for sige: i hvert fald i nærheden af bopælen, dér, hvorfra man driver jorden. Det gode beliggenhedsforhold er af afgørende betydning for rationel drift af landbrug i fremtiden. Det vil være spild af arbejdskraft og i højeste grad udtryk for fejlpositioner, hvis vi fremmer sammenlægninger, der er en afgjort afvigelse fra den gode jordfordeling, der har gjort Danmark til et foregangsland, et eksempel for alle lande i verden. Tror man, at alle på det område ville misunde Danmark og stille mod vore forhold, mod et godt beliggenhedsforhold, hvis det ikke var noget afgørende for rationelt landbrug?

Skal jeg resumere, er det radikale venstres ønsker med hensyn til jordlovgivningen disse: at vi bevarer de varierende brugsstørrelser, at der skabes finansieringsmuligheder, så der bliver mulighed for en udbygning af de brug, der egner sig til oprettholdelse, at jorden fra nedlagte brug fortrinsvis bruges som tillægsjord til de brug, der har for lidt jord, at selvejet bevares, og at de unge får mulighed for at få eget landbrug, at der fortsat bliver mulighed

[Skytte.]

for stor produktion og eksport, og at jordfordelingen fremdeles må blive forbilledlig for andre lande. Hvis en sådan lovgivning gennemføres, vil det styrke landbrugets produktionsmæssige stilling til gavn både for land og by og for samfundet som helhed.

Lad mig endelig nævne, at der er ét punkt, hvor man kunne hjælpe det samlede landbrug, uden at det ville skade byerhvervene, og uden nogens berettigede interesser blev gået for nær: man kunne ophæve de skattefordele, bylandmændene har i dag, når de køber et landbrug og har lov til at fradrage deres underskud i deres indtægt fra andet erhverv. Den skat, de derved sparer, skal betales af andre borgere, som normalt har dårligere råd til det. Jeg har intet ønske om at forbyde en bymand at købe jord, men jeg er modstander af, at en bymand, der køber jord, kan tjene skattemæssigt på det. Når det er tilfældet, køber han ejendommen ud fra andre forudsætninger end jordens afkastningsevne. Derved bliver konkurrencen om køb af ejendommen mellem en mand fra et andet erhverv og en ung landmand, der skal leve af sit landbrug, ikke lige. Det er ganske urimeligt at behandle bymanden bedre end den unge landmand, der har dygtiggjort sig for at kunne få sit eget brug; det er også med til at drive jordpriserne i vejret — i øvrigt en af de væsentligste årsager dertil — til skade for dem, der skal leve af jordbrug, og det befordrer i høj grad kravene om øget landbrugsstøtte. Dette er hverken i landbrugets eller i bybefolkningens interesse. Det er et spørgsmål, der er gjort for lidt ved, og som jeg har følelsen af at næsten alle viger uden om, jfr. den behandling, der indtil nu er blevet det radikale venstres forslag herom til del både fra den ene og fra den anden side.

Må jeg så, inden jeg går over til at omtale de andre lovforslag, bare sig et par ord om administrationen. Jeg er tilhænger af, at administrationen bliver så praktisk og enkel som muligt, og at lovgivningens regler derfor

bør være så klare og koncise som muligt. Jeg vil meget gerne være med til at overveje et spørgsmål, der har været nævnt her, og som også har været behandlet i landbo-kommissionen: oprettelse af lokale jordbrugsnævne. Jeg betragter det som en fordel med en praktisk administration i så nær kontakt med forholdene i praksis som muligt, men jeg vil gerne tilføje, at den nuværende administration er bygget op ud fra de samme forudsætninger med lokale husmandsbrugskommissioner bistået af lokale landbrugskyndige, ganske vist politisk valgte, som hr. Niels Eriksen sagde, men det, at de er valgt politisk, behøver jo ikke at betyde mangel på landbrugskyndighed, så i og for sig vil oprettelse af jordbrugsnævne betyde en udbygning af det nuværende system, og det er jeg i høj grad parat til at overveje.

Af de andre lovforslag er der først og fremmest grund til at omtale ændringen i statshusmandsloven med muligheden for at afløse jordrenteforpligtelsen. Jordrenteprincippet gennemførtes i 1919-loven samtidig med, at lensafløsningsloven og loven om præstegårdenes udstykning blev til. I kraft af disse love er der oprettet titusinder af nye hjem ud over landet. De udgør i dag en fortrinlig del af det danske landbrug, og de allerfleste af dem har i den forløbne tid haft en rimelig indtjening. De har svaret enhver sit og ikke ligget nogen til byrde. De har klaret sig lige så godt som andre landbrugere, og den hetz, man har forsøgt at rejse mod udstykningen, savner enhver saglig begrundelse.

Hvad her er sagt om statshusmændene i almindelighed, gælder for jordrentebrugerne i særdeleshed. Det er derfor ikke uden vemod — for ikke at sige det stærkere — at de, der har medvirket til at fremme jordrenteprincippet inden for landbruget, nu ser det forsvinde. Det er nok en følge af udviklingen og af en udvikling, der ikke er forløbet, som man håbede og troede i 1919. Jordrenteprincippets skæbne i dag er vel først og fremmest betinget af, at det

[Skytte.]

ikke blev så omfattende, som man havde ventet og håbet. Når kun ca. 4 pct. af det samlede antal landbrug og endnu mindre af det samlede jordareal er omfattet af jordrenten, føler de få sig forskelsbehandlet i forhold til de mange. De godt 7.000, der svarer jordrente, sammenligner sig med de 170.000, som ikke gør det.

Ikke mindst i de senere år er grundværdierne steget stærkt også i landbruget, bl. a. fordi byerne breder sig, og en udvikling, der ikke er landbrugsmæssigt betinget, bevirker højere jordpriser. Også jordrentehusmandens grundværdi stiger, han får større gæld og skal betale mere i renter, hvis der ikke gribes ind på anden måde. Bor der 2 husmænd ved siden af hinanden og den ene svarer jordrente, medens den anden ikke gør det, føler jordrentehusmanden dette som en uretfærdig forskelsbehandling og bliver utilfreds.

Da grundværdierne ved sidste vurdering steg fra 50 pct. og opefter, vakte det stor misstemning og protest fra jordrentebrugerne. Det har fundet udtryk i talrige henvendelser til ministeriet, til statens jordlovsudvalg og til de politiske partier. Jeg skal ikke bebrejde ministeren, at han har taget konsekvensen af udviklingen og nu foreslår mulighed for frivillig afløsning af jordrenten. Selve det princip, der lægges til grund for afløsningen, skal jeg ikke antaste. Brugerne får lov at købe jorden, og som kriterium for prisfastsættelsen foreslås jordens vurderingssum. Det er ganske naturligt, at der kan ydes lån svarende til afløsningssummen, ellers ville mange husmænd komme ud i svære økonomiske vanskeligheder, når de køber deres ejendom, og det kan jo ikke være meningen. Forslaget om afløsning gælder alle jordbrug — også gartnerier — der har jordrenteforpligtelse; også for arbejderboliger er der mulighed for afløsning, og vi kan tiltræde forslaget herom.

Jeg skal ikke her ved første behandling gøre yderligere bemærkninger til lovforslagene. De mange enkeltheder egner sig bedst til udvalgsbehandling, og jeg vil tilsige det radikale venstres medvirken til en grundig og saglig behandling af alle forslagernes problemer, men jeg er nødt til at understrege: uden større klaring af sideløbende problemer kan det radikale

venstre ikke tiltræde forslagene. Jeg mener, det er forkert at gennemføre disse lovforslag isoleret. Der må bl. a. skabes fuld klarhed over finansieringsmulighederne, inden man kan regne med vor medvirken til disse forslag.

Der er jo tradition for, at vi søger at finde et samarbejde om gennemførelse af den grundlæggende landbrugslovgivning her i landet. Jeg tror, det har værdi, hvis samarbejde om den lovgivning, forslagene omhandler, kan etableres. Det er af mange grunde uheldigt, at en meget stor del af landbruget på forhånd vender sig mod væsentlige punkter i forslagene. Om det kan lykkes at nå til enighed, skal jeg lade være usagt. Det skete i 1962, hvor vi gennemførte det da fremsatte lovforslag om landbrugsejendomme med tilslutning fra et samlet landbrug og et stort flertal i folkettingen; om noget sådant kan ske igen, afhænger af de videre forhandlinger.

Jeg tror, alle må erkende, at det mindre landbrug gennem årene har gjort en ganske fortjenstfuld indsats i og for samfundshusholdningen. Jeg tror også, at fremtidens landbrug i Danmark i væsentligt omfang vil bygge på familiebruget. Det drejer sig derfor om at tilrettelægge en lovgivning, der stadig giver en chance for familiebrug og for varierende brugsstørrelser. Det er de varierende former for landbrug, der har givet dansk landbrug sin styrke, og det skal også nok fremover vise sig at være bæredygtigt og betyde en styrkelse til gavn for landbruget og til gavn for landet.

Aksel Larsen: Vor ordfører, hr. Morten Lange, er fraværende på grund af et andet møde, og jeg skal i hans sted fremsætte nogle bemærkninger.

Danmark er jo ved at fuldende udviklingen fra et overvejende landbrugsland med industri til et overvejende industri-land med landbrug. Men landbruget er fortsat en særdeles vigtig gren af dansk erhvervsliv, og dets trivsel vil også i fremtiden være af meget betydelig samfundsmæssig interesse, selv om det altså ikke længere indtager sin tidligere helt dominerende stilling.

Dansk landbrug hviler på mange selvstændige brug med intensiv drift, stor animalsk produktion, og det er anerkendt for sin høje kvalitet. Afgørende for denne

[Aksel Larsen.]

høje kvalitet og for produktionens størrelse har det været, at der har bestået et nøje samarbejde mellem den videnskabelige forskning og det praktiske landbrug, sikret ved et veludbygget net af landbrugsskoler og en omfattende konsulenttjeneste. For hele landbrugets struktur har det endvidere været særdeles afgørende, at andels-selskaber har haft kontrol over produkt-ernes udvikling og salg såvel som over vigtige dele af landbrugets forsyning.

Økonomisk har flertallet af landbrugets udøvere sjældent haft gode kår ret længe ad gangen. Fremskridtet og forbedringerne er hurtigt blevet kapitaliseret og har bundfældet sig i stigende ejendomspriser og dermed i en stigende rentebyrde. Indtil landbrugskrisen i 30'erne var dansk landbrug økonomisk selvhjulpent, når bortses fra offentlig støtte til undervisning, forskning og vejledning. Under krisen og især efter den anden verdenskrig er dette forhold afgørende ændret. Selvforsyningsønsker har medført en stadig voksende beskyttelse af landbrugets produktion i vore aftagerlande, og selv om forholdene for et eksportland må være helt andre, er det lykkedes dansk landbrug at sikre sig en lang række begunstigelser, der har haft en tydelig tendens til at komme det store landbrug mest til fordel. Det drejer sig om de særlige kornordninger, tilsvarende ordning for rapsdyrkning og den garanterede hjemmemarkedspris for de animalske produkter foruden forskellige former for direkte driftstilskud. Disse ordninger har igen bundfældet sig i stigende priser på landbrugsejendomme, og priserne er yderligere bragt i vejret ved grundspekulation i byernes omegn. I den forbindelse kan jeg ikke lade være med at sige, at hvis vi havde fået jordlovene af 1963 gennemført og de ikke var blevet bragt til forkastelse, havde vi formodentlig ikke oplevet den helt voldsomme stigning i ejendomspriserne, vi nu har oplevet siden 1963.

Samtidig med hele denne udvikling er dansk landbrug blevet veludstyret med maskiner, og antallet af medhjælpere er gået meget stærkt tilbage. Herved kommer landbruget til at stå over for det problem, at når de nuværende brugsejere bliver for

gamle, er der efterhånden kun ret få, der naturligt kan afløse dem.

I lyset af disse faktorer må dansk landbrugs fremtid planlægges. Det er klart, at førkrigstidens udstykningspolitik ikke kan fortsætte. Hovedspørgsmålet for fremtidens landbrug er næppe brugenes størrelse.

Jeg vil dog mene, at en varieret brugsstørrelse ubetinget må opretholdes her i landet, men hovedspørgsmålet er vel ikke brugenes størrelse, men produktionens rigtige tilrettelæggelse og ejendomsforholdets udvikling såvel som finansieringen af landbruget.

I landbokommissionen har et flertal støttet en udvikling frem mod storbrug behersket af kapitalstærke kræfter uden særlig landbrugsmæssig indsigt. Det vil gøre landbrugets udøvere til forpagtere, bestyrere, funktionærer og landarbejdere, hvorved dansk landbrugs styrke på lang sigt vil være i fare for at blive stærkt reduceret. Denne politik har en udpræget tendens til at forskyde landbrugets hovedvægt henimod de produkter, som det store landbrug gennem årene mest har krævet støtte til. Det er en gammeldags og forkert politik, som vi alvorligt advarer imod at fortsætte.

Først og rigtigst er det at sørge for, at de rigtige folk kommer til at lede fremtidens landbrug. Derfor er det afgørende, at retten til at overtage et landbrug bliver reserveret dem, der har en god og fyldestgørende landbrugsmæssig uddannelse. Der kræves jo en uddannelse af en blikkenslager, hvorfor skal der så ikke kræves uddannelse af en landmand?

De rigtige folk er ikke nødvendigvis dem, der har penge til at købe et brug for. Derfor må landbruget finansieres på en ny måde. Der bør kunne gives offentlige afdragsfri bygningslån og offentlige lån, der afdrages, til besætning og inventar. Særlig afgørende er det, at fuld grundskyld nedbringer priserne på selve jorden, og jeg tillader mig i den forbindelse at henvise til et forslag til folketingsbeslutning, mit parti har fremsat her i tinget.

Desuden må der føres en anden prispolitik. Importen af råprodukter til landbruget må frigøres, så produktionen billigøres og konkurrenceevnen stiger. Samtidig

[Aksel Larsen.]

må de særlige hjemmemarkedspriser og særlige tilskudsordninger ophæves.

Andelsvirksomhederne må udbygges og rationaliseres, og det kan formodentlig kun ske ved offentlige lån. Landbrugets afsætning må samles i et offentligt fælles salgsskema, i hvis ledelse landbrugsorganisationer og ministerier er repræsenteret, så vi kan slippe for de skadelige og uværdige konkurrenceforhold, vi oplever mellem landbrugets forskellige salgsskemaer i dag.

Forskning, forsøg og konsulentvirksomhed må udbygges og rationaliseres. Disse virksomheder betales af det offentlige, og de må have en langt mere central stilling, end de har i dag. Forsøgscentrene må som et led i deres virksomhed også have betydelige produktionsenheder. De vil herved kunne udgøre stordriftselementet i det danske landbrug. Vi er ganske klar over, at et stordriftselement kan vi ikke undvære.

Så må der stiles efter nye driftsformer i landbruget. Den gode landbrugsjord må gøres bedre ved grundforbedring, men dårlig og dårligt beliggende jord må afstås til det, man kalder rekreative formål. Som betingelse for ophævelse af landbrugspligten kan fastsættes maksimale salgsskemaer svarende til jordens landbrugsværdi. På den enkelte bedrift må der ske en fremadskridende specialisering, og der må gives støtte til en sådan omlægning, især hvor den sker som et koordineret samvirke mellem flere brug.

I de kommende år må der, som jeg allerede har sagt, regnes med en betydelig nedgang i antallet af beskæftigede i landbruget, både lønarbejdere og selvstændige. Samtidig hermed vil der helt naturligt ske en betydelig ændring i landbrugsstrukturen, og derfor er det naturligvis rimeligt, at man nu optager til overvejelse, hvad der skal ske med brugsstørrelserne, og hvordan det skal være med grænserne for sammenlægning. Ministeren har jo, hvad dette angår, fulgt kommissionens flertal, men også denne del af forslaget må vi nu nok se noget nærmere på. Som jeg allerede har sagt: en varieret brugsstørrelse må vi ubetinget sikre her i landet. En udvikling af Danmark henimod et land af storgodser eller af godsansamlinger er der forhåbentlig enighed om at vi ikke skal have.

I den forbindelse vil jeg meget advare

imod, at der i andre end ganske særlige tilfælde gives tilladelse til, at den samme mand kan erhverve og eje mere end to landbrugsejendomme. Der er jo en — i øvrigt ikke ubetinget skadelig — tendens til, at byfolk, det være sig enkeltpersoner eller selskaber, erhverver landbrugsejendomme; netop her må der holdes igen, ikke fordi det i og for sig er skadeligt, at byfolk erhverver landbrugsejendomme, for de er ofte yderst aktive og initiativrige med hensyn til driftsforbedring, rationalisering o. s. v., men der må holdes igen, så ikke kapitalstærke såkaldte bylandmænd kan erhverve sig en hel samling af formodentlig navnlig større ejendomme, som drives ved forpagter eller ved bestyrer. Hvis vi kan nå til den rimelige ordning, som også hr. Skytte omtalte, at eventuelt underskud på en sådan bylandmands landbrug ikke kan bringes til fradrag på regnskabet for hans erhvervsaktivitet uden for landbruget, har man nok fået en god regulator. Dette være sagt, selv om skattereformen ikke er til behandling i forbindelse med disse lovforslag.

Ja, ud fra disse grundsynspunkter vil vi deltage i arbejdet med lovforslagene, og det er jo ganske klart, at det her drejer sig navnlig om lovforslaget om landbrugsejendomme og om landbrugsstrukturen. Jeg vil dog tilføje, hvad statshusmandsloven angår, at vi er i princippet ubetinget tilhængere af jordrentebud, og vi beklager meget, hvis praksis foranlediget af den ulykkelige renteutvikling bevirker, at man må gå bort fra dem. Hvad angår forslag til lov om ændringer i lov om opførelse af arbejderboliger på landet, henviser jeg til udtalelser, vort partis ordfører har fremsat ved tidligere behandling af et sådant spørgsmål.

Bækgaard: Da loven om landbrugsejendomme sidst var til revision i 1961-62, kunne de uafhængige ikke støtte forslaget, fordi vi mente, at den beskudte forhøjelse af sammenlægnings- og samdriftsgrænserne, der da var foretaget, var for ubetydelig til, at den virkelig gav landbruget den frihed til at disponere over jordarealerne, som en tiltagende mekanisering helt nødvendigt betinger, såfremt der skulle blive blot nogenlunde økonomi i planteproduktionen. Derfor glæder det mig og mit parti, at lovforslaget, som vi i dag har til første behand-

[Bækgaard.]

ling, er gået et betydeligt skridt i den retning, som vi dengang gav udtryk for måtte være målet i vor jordlovgivning. Om det så skyldes, at det i dag er en socialdemokratisk minister, der i modsætning til sidst, da det var en radikal minister, vil og tør gå de veje, som udviklingen helt sikkert har bevist er de rette, skal jeg ikke gå ind i en debat om, men blot nøjes med at sige, at som de to lovforslag nu foreligger, kan mit parti støtte dem, selv om det for os er et spørgsmål, om der bør være nogen bestemt arealgrænse angivet i selve loven.

Jeg kan godt se, at ministeren ifølge § 13, stk. 2, kan tillade sammenlægning ud over de fastsatte arealgrænser, henholdsvis 45 og 75 ha, men vil det ikke give et alt for stort tidsspilde og en unødigt administration, såfremt den skal søges om en dispensation i alle de tilfælde, hvor det drejer sig om sammenlægning af større arealenheder? Det er mit indtryk, at den nuværende lovs dispensationsordning har givet meget ekstra arbejde, men ministeren kan måske give oplysning om, hvor stort det arbejde har været.

Når vi i mit parti sætter spørgsmålstegn ved, om der skal være arealgrænser, hænger det sammen med den hurtigt fremadskridende rationalisering og mekanisering i landbruget, som helt har ændret landbrugsproduktionsforhold. I dag skal der et meget stort jordareal til, for at et brug alene gennem planteafgrøder til salg kan give brugeren en i forhold til det øvrige samfund rimelig arbejdsfortjeneste. På den anden side ser man også i dag mange små og middelstore brug, der gennem større mængder indkøbt foder har en ganske god og rentabel husdyrproduktion. Men når der ingen lovgivningsmæssige grænser er for, hvor mange svin, kreaturer eller fjerkræ disse brug må have, var det så ikke på sin plads at spørge, hvorfor vi skal have grænser for jordarealet? Det er for at undgå godssamlinger, bliver der sagt. Meget vel, også i mit parti er vi fulde af anerkendelse for den gode og for hele samfundet så værdifulde islet, de små og middelstore familiebrug har været og er, og vi mener, at der fortsat vil være behov for brug af vidt forskellige arealstørrelser, men vi tror ikke, der med den kapitalmangel, der hersker i

landbruget for øjeblikket, er stor fare for, at sammenkøb af flere ejendomme vil finde sted, og skulle kapitalstærke kredse uden for landbruget melde sig som købere, så kunne lokalnævn, som vi tidligere har foreslået, og som bedst kender de stedlige forhold, sikkert afgøre sådanne tilfælde uden den store administration, som vi i dag har bl. a. i jordlovsudvalget m. m.

Jeg har ønsket at gøre disse bemærkninger, fordi vi uafhængige ser med stor bekymring på det efterhånden mere og mere skæve forhold mellem antallet af brug og antallet af unge landmænd, der ønsker at gå ind i erhvervet. I dag er der vel ikke stort mere end 2.000 unge, som ønsker etablering, og det slår jo slet ikke til til at besætte de brug, som ældre landmænd ønsker at afhænde; selv om de unge fik to brug hver, kan det knap gøre det. En væsentlig årsag til den svigtende tilgang af unge er i første omgang de meget vanskelige og dyre etableringsvilkår, hvor landbrugsunges er henvist til det almindelige lånemarked med dets lave kurser. Jeg ved godt, at landbrugsministeren har bebudet fremsættelse af lovforslag til afhjælpning af generationsskiftet, så jeg skal kun lige understrege her, at det haster svært med at få skabt økonomisk baggrund for det. Ellers tror vi grumme lidt på, at de foreliggende lovforslag får ret stor betydning.

Må jeg lige nævne den for nylig vedtagne forlængelse af de forhøjede stempelafgifter; det er en ekstra udgift, der bliver lagt på en gruppe unge, som i forvejen er forfordelt med hensyn til økonomisk bistand fra samfundets side. Jeg tænker på ungdommens uddannelsesfond, gratis læreanstalter m. m., som den studerende ungdom bliver tilgodeset med, og som de unge i erhvervene kun får en ubetydelig andel i. Og får den sammenlægning, som disse love vil muliggøre, ret stor betydning, vil stempelafgiften yderligere forværre dette forhold. Det finder jeg er helt urimeligt, og i mit parti forstår vi ikke, at partierne i det høje ting og da specielt venstre — på to nær — kunne stemme for en sådan urimelighed over for landbruget og dets unge.

I selve lovforslaget er der jo ikke ud over de forhøjede arealgrænser, som jeg lige har omtalt, større ændringer. Skulle jeg fremhæve en enkelt, skal det lige være

[Bækgaard.]

det, at avlsbygningerne nu ikke længere kræves bibeholdt ved sammenlægning. Det hilser vi med tilfredshed, især da jeg af erfaring fra den nuværende lovgivning ved, at den bestemmelse var til ret stor gene for de landmænd, der f. eks. købte en nabo-ejendom. Den ændring kan muligvis også blive stærkt medvirkende til, at en del af de mange gamle og urentable avlsbygninger vil forsvinde og give landmændene mere lyst til at opfylde hensigten med disse lovforslag, nemlig en bedre udnyttelse af landbrugets mekanisering gennem betjening af et større jordareal.

At pligten til at lade beboelsesbygningerne bestå opretholdes, kan vi tilslutte os, især når man erindrer sig den boligmangel, vi har i dag. Med hensyn til udlejning af sådanne beboelsesbygninger vil jeg henstille til det kommende udvalg at se på de tidsfrister for opsigelse, som findes i § 11, stk. 2, i forslaget om landbrugsejendomme. Det forekommer mig, at bestemmelsen i sidste punktum er en tilsidesættelse af den frie forhandlings- og dispositionsret, som jeg finder noget betænkelig. Jeg er bange for, at nogle landmænd kan komme i den situation, hvis de 3 måneders opsigelsesvarsel bibeholdes, at de ingen lejlighed har til de ny medhjælpere, fordi de gamle ikke vil flytte ud, og det vil da være uheldigt.

Jeg har her på mit partis vegne gjort nogle bemærkninger til lovforslagene om landbrugsejendomme og om udstykning og sammenlægning af landbrugsejendomme, og selv om der kunne være punkter, vi gerne så ændret inden tredje behandling, kan jeg dog tilsige de uafhængiges støtte, også ud fra den betragtning, at lovene skal tages op til revision i 1969-70.

Erik Østergaard: Den hidtil gældende statshusmandslov har jo nu virket i snart mange år, og man kan vel sige, at den i visse henseender har virket godt. Den blev til i en tid, hvor der var et behov for at fremskaffe flere selvstændige brug, og der er på basis af denne lov oprettet et stort antal ejendomme ud over landet, i mange tilfælde også gode ejendomme. Men ofte var der for meget spekulation med i dette foretagende; det var i mange tilfælde alt for dårlig jord og for små og dårligt opførte

bygninger, og det var ejendomme, hvor det selv for dygtige folk ville være umuligt at opnå en rimelig eksistens. Der er også i adskillige tilfælde udstykket bøndergårde med vel arronderede marker og gode bygninger, noget, der må siges at være ret meningsløst. Der, hvor udstykningen har virket bedst, er ude på de nyopdyrkede jorder, hvor man ikke har gjort brugene for små. Her er der i mange tilfælde kommet gode ejendomme ud af det.

I det foreliggende lovforslag og bemærkningerne hertil er der skitseret visse ændringer, som jeg skal forsøge at komme lidt ind på. Jeg forstår heraf, at den hidtil gældende, almindelige praksis for udstykning og oprettelse af nye brug skal ophøre eller i hvert fald kun anvendes i ganske særlige tilfælde, i tilfælde, hvor det gælder nyopdyrkede jorder o. lign. Ja, sent er jo bedre end aldrig; det skulle man have gjort for 10 år siden; men det er jo nok ikke første gang, lovgivningen kommer bagefter.

Den meget stærke afvandring af unge medhjælpere fra landbruget har jo bevirket, at der ved generationsskiftet langt fra vil være nok til at besætte de ledige pladser som selvstændige landbrugere med det nuværende antal ejendomme. Det vil jo være helt urimeligt, at der gennem udstykning oprettes nye ejendomme, når der i forvejen er for mange.

Det fremgår af bemærkningerne til lovforslaget, at det, man særlig vil tage sigte på, er sammenlægning og supplerung af de for små brug. Her kommer et af hovedspørgsmålene i forbindelse med lovforslaget ind i billedet, idet man som skitseret vil udvide den regel, der i en årrække har været anbragt i den gældende lov, om statens forkøbsret ved salg af ejendomme med over 56.000 kr.s grundværdi, til nu at omfatte alle ejendomme uanset størrelsen. Denne bestemmelse har gennem årene i de tilfælde, hvor den er bragt i anvendelse, virket meget irriterende og urimelig, og skal bestemmelsen nu omfatte alle ejendomme, er det efter min opfattelse et alvorligt og meningsløst indgreb i den private ejendomsret, som landbruget vil være meget dårligt tjent med at få bragt til udførelse. En sådan bestemmelse vil, hvis den bliver vedtaget, desuden virke meget upraktisk og generende for handelen med landejen-

[Erik Østergaard.]

domme. De små brug kan jo gøres større ved sammenlægning, men det vil i de fleste tilfælde være en meget dyr vej at gå, idet det så bliver nødvendigt at opføre nye og større bygninger; hertil kommer anskaffelse af nyt og større driftsmateriel. De bestående bygninger, der i mange tilfælde er dårligt opført og i forvejen er for små, vil ved sammenlægning være ubrugelige. Det samme vil være tilfældet, hvis der lægges mere jord til et mindre brug med for små og dårlige bygninger.

Det er min opfattelse, at hvis man skal nå frem til en rationalisering og strukturændring, der virkelig betyder noget, må der gennem vor jordlovgivning skaffes mulighed for, at disse efter nutidsforhold alt for små ejendomme kan nedlægges som selvstændige brug. Det kan i de tilfælde, hvor forholdene taler for det, ske ved sammenlægning af flere enheder; men i mange tilfælde vil det være bedre og langt billigere at lægge disse jorder ind under større brug. Dette vil i mange tilfælde kunne gennemføres uden væsentlig udvidelse af bygninger og driftsmateriel, og det bliver på den måde både effektivt og langt billigere.

Den foreslåede afløsning af jordrenten vil sikkert af jordrenteburgen blive hilst med tilfredshed. Den stærke stigning i grundværdierne, som er sket efter de seneste ejendomsvurderinger, vil bevirke, at ejere af jordrenteburgen kommer ud for en betydelig stigning i renteydelse, der nok kan virke urimelig, sammenholdt med, at andre i tilsvarende ejendomme med jordkøbslån kan nøjes med uændret og betydelig lavere renteydelse. Jeg vil slutte dette afsnit med at sige: hvis bestemmelsen om statens forkøbsret bliver fastholdt gennem udvalgsarbejdet, kan de uafhængige ikke støtte dette lovforslag, men må gå imod det.

Til lovforslaget om arbejderboliger har jeg ingen særlige bemærkninger. Afløsning af jordrenten her vil ikke betyde noget væsentligt for ejerne af disse huse.

Niels Westerby: Landbruget er et af Danmarks hovederhverv, og det er et erhverv, som på mange måder er i vanskeligheder. Det må jo derfor undre, at der er så forholdsvist ringe interesse i det høje ting for

drøftelsen af det komplekse af lovforslag, som her er fremsat af regeringen.

Jeg tror, at landbrugets hovedproblem er, at man har for lidt kapital, og netop fordi man har for lidt kapital, er man ikke i stand til at gennemføre den mekanisering, rationalisering og specialisering, som er så nødvendig, for at landbrugserhvervet kan blive virkelig effektivt. Det er mangelen på kapital, der gør, at man ikke kan udnytte den moderne teknik, og det er det, der gør, at de mennesker, der er ved landbruget, ikke kan blive færre, således at der kan blive et ordentligt udkomme til dem, der bliver tilbage i landbruget.

Må jeg sige til den højtærede landbrugsminister, at jeg tror, det mest slående ved de lovforslag, som her er fremsat, er, at der mangler løsning af en række spørgsmål, måske ikke i den forstand, at landbrugsministeren burde have taget disse med i dag, men en række spørgsmål, som betyder mindst lige så meget for landbrugserhvervets fremtid som det, der er til drøftelse i dag. Jeg tænker her på forsknings- og konsulentvirksomheden; den må effektiviseres og udbygges, og jeg håber, at landbrugsministeren vil tage det spørgsmål op ved en senere lejlighed.

Jeg tænker også på spørgsmålet om uddannelsen. Det har jo vist sig mange gange, at en del af landbruget klarer sig særdeles dårligt, en del af landbruget klarer sig ret godt, og en del af landbruget klarer sig jævnt. Det er meget ofte sådan, at der er en nøje sammenhæng mellem uddannelsen af landmænd, og hvordan de klarer sig. Det er der ikke altid, men typisk og gennemsnitligt er det tilfældet, og jeg tror, at vi i højere grad må prøve at skaffe bedre uddannelsesmuligheder for landbrugets udøvere. Dette at drive landbrugsvirksomhed er sværere end nogen sinde før, det kræver både en landbrugsfaglig dygtighed og et økonomisk overblik, og for at skaffe alt dette må vi prøve at intensivere uddannelsen i landbruget.

Landbruget er i vanskeligheder, det ved vi. Det har gjort en stor indsats i efterkrigstiden, produktiviteten er steget; der har været gjort en vældig indsats af den enkelte landmand i Danmark; men alligevel har man ikke fået det ud af det,

[Niels Westerby.]

som man fortjente. De dårlige afsætningsmuligheder i udlandet — fordi vi ikke har fået en bred europæisk markedsløsning — de stigende omkostninger, de forholdsvis lave priser, det, man kalder prisklemmen, alt er medvirkende til, at den enkelte landmands store indsats i efterkrigstiden ikke har ført til, at han har fået det ud af det, som han fortjente. Derfor er der med rette blandt mange landmænd en bitterhed over udviklingen, en bitterhed over, at den store indsats, de har gjort, ikke har ført til de ønskede resultater.

Så er det, man må spørge sig selv: hvordan kan vi komme videre? I de senere år har vi gennemført en række bistandsordninger for landbruget. Der har været tale om tilskud, og der er tale om hjemmemarkedsordninger. Det er bistandsnørdninger, som er nødvendige i en vanskelig tid. Men det, der må være perspektivet både for landbruget selv og for byerne, for dem, der bor i byerne eller virker i byerhvervene, det er på længere sigt at overflødigøre disse bistandsordninger. Jeg ved, at der er mange landmænd, som vel føler, at ordningerne er nødvendige i den foreliggende situation, men som helst ville være dem foruden. Jeg ved, der er mange i byerne, som føler en solidarisk forpligtelse med landbruget, men som også gerne ville se en ende på, at man skal have disse bistandsordninger som en byrde, for det er de jo.

Man må da stille sig selv det spørgsmål: hvad er det, der skal til i landbrugslovgivningen? Hvad er det, der skal til for dansk landbrug? Jeg startede med at sige, at jeg tror, det vigtigste af alt er en større kapitaltilførsel til landbruget. Man kan ikke gennemføre dette at få bedre bygninger, få mekaniseret, få rationaliseret, få effektiviseret og navnlig også specialiseret, uden at man får en stærkere kapitaltilførsel til landbruget. Jeg tror derfor, at den del af drøftelserne i landbokommissionen, der drejer sig om landbrugets finansiering, må fremmes hurtigst muligt, og jeg beder landbrugsministeren om at prøve på at fremskynde dette arbejde, så vi kan komme til at drøfte finansieringsproblemet.

Jeg vil gerne i denne forbindelse pege på, at det især er over den almindelige

økonomiske politik, der skal gøres en indsats for, at landbruget kan få den fornødne kapital til en rente, der, om jeg så må sige, kan sikre landbruget rentabilitet.

Derefter til de lovforslag, som vi behandler i dag. Der vil jeg gerne sige, at strukturproblemet jo er i centrum; det kan man ikke komme uden om, når man har lyttet til debatten i dag. Man fik ligesom fornemmelsen af, at nogle var varme forkæmpere for det lille landbrug, d. v. s. det landbrug, der har et lille jordtilliggende, og nogle var gladere for det landbrug, der har et større jordtilliggende. Jeg tror ikke, at det i fremtiden vil være rigtigt at vurdere, om det er et lille eller et større landbrug, alene på grundlag af, hvor stort jordtilliggendet er. Det tror jeg slet ikke. Jeg tror, at fremtidens inddeling af landbrug må ske på basis af den investerede kapital og jordtilliggendets størrelse, altså jordgange kapital. Man vil sikkert i fremtiden kunne opleve, at et mindre jordtilliggende med en stor kapitalindsats — altså det, man kan kalde et mindre, specialiseret landbrug — vil kunne blive kaldt et stort landbrug. Man vil sikkert også i fremtiden kunne komme til at opleve, at et landbrug med et stort jordtilliggende, men med en lille kapitalindsats vil blive så ekstensivt drevet, at det nærmest må kaldes et lille landbrug.

Det må i og for sig undre, at vi i dag står her og fører en debat om landbrugets struktur, hvorunder vi alene diskuterer, hvor stort jordtilliggendet skal være, og hvilke øvre grænser der skal være for det. Jeg er enig med dem, der siger, at ingen i det høje ting kan udtale sig om, hvad der er den rigtige størrelse, om det er det lille, det mellemstore eller det store landbrug. Ingen har den fornødne sagkundskab hertil. Men det, det drejer sig om, er at give landbrugets udøvere mulighed for selv at finde ud af det, at give dem muligheder for en fri udfoldelse, en fri udfoldelse, der vil gå i retning af mindre jordtilliggende, men høj specialisering og stor investering, og som i nogle tilfælde vil gå i retning af at samle et større jordtilliggende og få et passende produktionsapparat til dette både med bygninger og maskiner o. s. v. Jeg tror, vi må se i øjnene, at det må være rigtigt — i lighed med, hvad

[Niels Westerby.]

der gælder for byerhvervene — at give landbruget større frihed til at finde de rigtige brugsstørrelser og give den enkelte landmand mulighed for at finde den rigtige brugsform og landbrugsform. Jeg tror, vi skal være meget forsigtige med til en vis grad, at lægge landbruget som det eneste erhverv i en spændetrøje, en spændetrøje, som vi ikke kender inden for andre erhverv.

Jeg tror også, vi må erkende, at det høje ting er bag efter udviklingen, når vi ser på, hvordan det foregår. I 1962 gik man længere med hensyn til, hvor store brugsstørrelserne måtte være. Nu står vi her ganske få år efter og går et godt stykke videre. Det er sagt i lovforslaget, at loven skal revideres i 1969-70. Jeg tror, at man, når man kommer til den tid, vil komme til at beklage, at man ikke gik længere i dag. Man vil i 1969-70 komme til at sande, at man også på det tidspunkt har været bag efter udviklingen, og at det høje ting, der burde gå foran i udviklingen og pege på et perspektiv i fremtiden, faktisk er kommet til at ligge bag efter udviklingen og hæmme den.

Jeg må beklage, at man har fremsat et lovforslag, hvor man har sat en øvre sammenlægningsgrænse på 45 ha, og desuden har fastsat, at der under visse omstændigheder kan gives dispensation, så at man kan gå op til 75 ha; det forekommer mig ikke at være godt. Jeg tror, at alle i det høje ting er enige om, at det ikke er hensigtsmæssigt med for megen administration, og jeg mener, at de, der er tilhængere af — og det er jo det store flertal, og det er man jo bl. a. på grundlag af det arbejde, der har været gjort i landbokommissionen — at sætte den øvre grænse til 75 ha, uden skade kunne gøre det uden at have en fase fra 45 ha til 75 ha, hvor der skal gives dispensationer. På den måde ville man slippe af med nogen administration, ikke megen, men nogen, men man giver også landbrugets udøvere en større sikkerhed i vurderingen af, hvad de kan, og hvad de

ikke kan. Den enkelte landmand er i dag afhængig af sin fornemmelse af, hvad han kan få dispensation til; hvis der sættes en klar øvre grænse ved 75 ha, ved han præcis, hvad han kan, og hvad han ikke kan.

Er man nu sikker på i det høje ting, at dette at sætte en øvre grænse på 75 ha er rigtigt? Bør ledetråden ikke først og fremmest for landbruget som for andre erhverv være, at effektiviteten sættes i højsædet dels af samfundsmæssige hensyn, men også af hensyn til landbrugets udøvere? For landbrugets udøvere er jo mindre tjent med end nogen andre at komme til at sidde under forhold, hvor de ikke kan få et tilstrækkeligt udkomme. Er det ikke sådan, at man kommer til at fremtvinge en udvikling, hvor man vil investere i landbrug op til den øvre grænse, men at det er den brugsstørrelse, der ligger lige op ad den øvre grænse, der viser sig at være uhensigtsmæssig? Sådan vil det kunne komme til at gå. Hvis man forestiller sig, at nogen ikke kan få dispensation, så investeres der op til 45 ha, men det kunne jo være, at netop brugsstørrelsen 45 ha — eller ca. 90 tdr. land — ikke er særlig god. Eller forestiller man sig, hvis der investeres op til de 75 ha eller ca. 150 tdr. land, at dette netop kan være en dårlig brugsstørrelse? Det kan jo godt være det. Men så kommer man netop til at fremkalde en dårlig brugsstørrelse igennem denne lovgivning, og netop derved kommer man til at fremkalde en række fejlinvesteringer, som vi senere kommer til at slæbe rundt med, og som vil bidrage til, at både landbruget og den samlede landbrugsproduktion ikke bliver så effektiv, som det er ønskeligt.

Jeg tror derfor, udvalget alvorligt bør overveje i hvert fald at sætte grænsen på 75 ha højere, men jeg tror også, at man alvorligt bør overveje, om man ikke helt skulle nå derhen, at der bør gælde fri sammenlægningsret, at der ikke skal være denne spændetrøje for landbruget og den enkelte mands landbrugsudøvelse.

Jeg er enig med dem, der siger, at man skal jo også passe på, at den store bykapital

[Niels Westerby.]

ikke kommer til at fortrænge danske landmænd. Det er vel derfor rigtigt i hvert fald i en lang årrække at bibeholde bestemmelserne om, at aktieselskaber ikke kan købe landbrug. Det vil sikkert føre til, at andre, altså folk fra byerhvervene, i meget stort omfang vil komme til at eje Danmarks landbrug, og dette vil nok i hvert fald være nødvendigt, hvis man går meget højt med hensyn til, hvor langt man kan sammenlægge landbrug, især hvis der gennemføres bestemmelser om fri sammenlægningsret.

Jeg har også meget stor sympati for det forslag til folketingsbeslutning, som er blevet fremsat af det radikale venstre, og som går ud på at forhindre, at mange mennesker fra byerne skaffer sig et landbrug for at kunne, om jeg så må sige, gemme et overskud fra et byerhverv i en landbrugsbedrift, som giver underskud. De får nok pengene ind senere, men det bidrager til at fortrænge danske landmænd fra danske landbrug, i hvert fald i visse tilfælde.

Sådanne ting kan man gøre, for at det kan blive sådan, at danske landmænd kan komme til at drive dansk landbrug i fremtiden; sådan kan man gøre for at forhindre, at de mere kapitalstærke erhverv i byerne kommer til at sætte sig på landbruget. Men samtidig tror jeg, man skal give den unge dygtige landmand og den initiativrige og dygtige landmand, som vil gå nye veje, og som virkelig kan drive en landbrugsbedrift med perspektiv i, som virkelig kan drive en effektiv landbrugsbedrift, chancen for at gøre det igennem en meget friere jordlovgivning end den, vi har i øjeblikket.

Jeg beder altså om, at man i udvalget overvejer at gå længere end til de 75 ha, og at man måske samtidig går så vidt at gennemføre en fri sammenlægningsret, og at man også samtidig tænker på de problemer, der kan opstå ved, at kapitalstærke byinteresser kan sætte sig på landbruget, at man bibeholder bestemmelser om, at aktieselskaber ikke kan eje landbrug, og at man måske også prøver at gennemføre — selv om det er teknisk vanskeligt — det princip, der er nedlagt i det radikale forslag om, at man ikke kan gemme et overskud i en byvirksomhed i et landbrugs underskud og på den måde få en kunstig opmuntring til at anskaffe sig et landbrug. Deri ligger natur-

ligvis ikke et forbud mod, at byfolk kan købe landbrug, ligesom der heller ikke gælder noget forbud mod, at landmænd kan købe byejeendomme. Man afskaffer bare den opmuntring, der kan ligge for visse byfolk til at erhverve sig et landbrug, uden at det er en ren landbrugsinteresse, der driver lysten.

Så meget om strukturproblemet. Jeg må erkende, at der vistes stort udsyn i 1919, da man indførte jordrentebrugene, og dengang har de utvivlsomt også virket rigtigt. Jeg tvivler på, at ordningen er rigtig i dag, idet der ikke længere er nogen ligestilling mellem dem, der har jordrentebrug, og andre, der driver landbrug. Der er nogle praktiske problemer i den forbindelse om afdragsvilkår, afdragstid, vurderingen af jord o. s. v., som kan være temmelig indviklede og vanskelige; men i princippet kan jeg tiltræde.

Jeg kan principielt også tiltræde ordningen om afløsning af arbejderboliger, for det er jo det samme princip, det her drejer sig om. I virkeligheden er der et vist perspektiv i det, fordi man jo nu i det høje ting har diskuteret i højere grad at indføre selvejerlejligheder for byernes vedkommende. Dette falder nøje i tråd med, at man også går længere i retning af selveje på landbrugsområdet — jeg tænker altså her på jordrentebrugene og arbejderboligerne.

I det store og det hele må jeg som konklusion og sammendrag af mine betragtninger sige, at jeg tror, vi må give landbruget større frihed til at finde den rigtige brugsstørrelse. Vi må tænke på, at hovedproblemet for landbruget, for at det kan blive effektivt, er at skaffe større kapitaltilførsel — vi skal have mere kapital til landbruget og færre landmænd. Den mere kapital kan føre til et effektivt produktionsapparat, således at færre landmænd kan klare problemerne. Til gengæld vil disse færre landmænd så få et ordentligt udkomme, og det gør de ikke i dag. Jeg tror, det er den rigtige måde at gribe landbrugspolitikken an på.

Axel Sørensen: Jeg vil gerne fremføre nogle personlige bemærkninger om jordlovsbuketten. Der bliver vel næppe den jubel ved disse lovforslags gennemførelse

[Axel Sørensen.]

efter et arbejde på et par år i den siddende landbokommission, som tilfældet var efter afslutningen af arbejdet med den store landboreform i 1918; da sang man ud over landet ved møderne, tit med forsangere her fra tinget:

„Vi vil bygge nye huse,
rejse hjem fra strand til strand,
med de hundredtusind haver
smykket skal du stå, mit land.“

Vi kan vel næppe vente, at man efter gennemførelsen af de nu fremsatte lovforslag kan drive det til mere end at syng: Jeg bærer med smil min byrde. Jeg synes nemlig, at disse ord kan hæftes på de foreliggende lovforslag og i særlig grad på lovforslaget om landbrugsjendomme, selv om det bygger på et flertal i landbokommissionen. Jeg synes, at hele dette lovkompleks er fremsat uden baggrund eller bæreevne — jeg tænker her på finansieringsproblemet. Det lader sig næppe gøre, at et mindre landbrug sammenlægges med en tilsvarende ejendom, hvis der ikke fra statens side stilles midler til rådighed herfor, og vi har jo ikke særlig gode erfaringer med bevillinger via udlånsloven til brug for statshusholdningsbrug.

Flere partiets ordførere har nu talt anerkendende om de fremsatte lovforslag, og da forholdet jo plejer at være det, at vil man målet, må man også ville midlerne, borger det forhåbentlig for, at der bliver rigelig økonomisk dækning for at føre lovene ud i praksis, når de forlader tinget. Men jeg beklager endnu en gang, at man ikke ventede, så en løsning af finansieringsproblemet kunne være anvist samtidig med jordlovsforslagenes fremkomst.

Der er et gammelt ord, der siger, at det ikke er alt gammelt, der er dårligt, og ikke alt nyt, der er godt. Det kan måske også hæftes på nogle af disse lovforslag. Hvis specielt lovforslaget vedrørende landbrugsejendomme vedtages, som det er fremsat, vil resultatet blive, at adgangen til dansk landbrug er lukket for den part af den danske ungdom, der selv skal opspare de midler, der kræves for at få tilskødet en landbrugsejendom. Sammenlægningsgrænsen, der ifølge lovforslaget kan gå op

til 45, subsidiært 75 ha, er alt for høj, hvor der kun bliver ejeren og hans kone til at udføre arbejdet, fordi de unge ikke kan se en mulighed for at overvinde de økonomiske barrierer for at blive selvstændige og derfor giver op på et så tidligt tidspunkt, at de mangler i medhjælperstaben — et forhold, vi allerede lider under.

En gennemførelse vil også medføre, at den afvikling af husdyrholdet, der er begyndt, vil få yderligere fart. Husdyrholdet har nu engang stærkest rod i de mindre landbrug op til ca. 25 ha. Dette vil igen være ensbetydende med, at arealet med kornafgrøder vil blive stærkt forøget, medens efterspørgslen efter korn og dets anvendelse i den hjemlige produktion vil blive formindsket stærkt, og det vil sandsynligvis betyde, at der ikke længere vil være nogen mulighed for kornfordyrende foranstaltninger i form af kornordninger i dette land.

Derimod vil der måske blive rejst krav om eksporttilskud til korn el. lign., hvis husdyrholdet i de kommende år indskrænkes væsentligt. En sådan produktionsomlægning vil jo blive en alvorlig sag, der kommer til at berøre os alle i det danske samfund. Samfundsøkonomisk vil det i løbet af få år betyde en reduktion af vor landbrugs-eksport, som i øjeblikket ligger på over 6 milliarder kr. Skulle denne eksport i løbet af et kortere tidsrum blive reduceret væsentligt, henimod 50 pct., er det ensbetydende med et alvorligt indgreb i den nuværende levestandard; den vil i så fald næppe kunne fastholdes.

Jeg er imod en lovgivning som denne, der kan få jordsamlende karakter. Det kan jo ikke nægtes, at det er lettere for en større landbruger at skaffe penge til købet af en mindre landbrugsejendom end for den mindre landbrugsejer, der får sin nabos ejendom tilbuddt, at fremskaffe det beløb, der er nødvendigt for at købe en ejendom, som faktisk er lige så stor som den, han selv besidder, måske på 10 eller 15 ha. Det ligger derfor helt klart, hvilken tendens i udviklingen der skabes på baggrund heraf.

Der er efter min opfattelse praktisk talt intet af betydning, der taler til gunst for at gøre landbrugene større, bortset fra at

[Axel Sørensen.]

man bør forøge husmandsbrugene fra 5 til 20-25 ha. Realistisk set burde alle kunne blive enige om, at der først burde vedtages en lovbestemmelse om supplerings af jordarealer på 5 ha og derover, så disse nåede en brugstørrelse på omkring 20-25 ha — det er nemlig det, en familie, mand og kone, kan få et klart økonomisk resultat og en pæn bedrift ud af — inden landbrug over denne størrelse kunne få lov til at supplere deres jordtilliggende. Jeg tror, det ville være en såre fornuftig indstilling. Hvis man ikke er enig med mig i, at denne opfattelse er rigtig, kan de, der har mulighed derfor, blot se på selvangivelserne. Disse bevidner klart, at den skattepligtige indkomst selv i gruppen mindre landbrug fra 5 til 10 ha jævnlig er på 10.000-12.000 kr. Dette kan vel ikke stå mål med forholdene for de større landbrug, men måske er afskrivning og lignende for de større landbrug for favorable i forhold til det mindre landbrug, men det skal jeg lade ligge.

Det er forståeligt, at de fleste dygtige kommunalpolitikere med skepsis ser hen til de vilkår, der vil fremkomme som resultat af de nye jordlove. I øjeblikket er der hvert år et færre antal skatteydere, der opgiver en antagelig skattepligtig indkomst, samtidig med at vandringer fra landkommunerne til købstæderne forstærkes, et forhold, der vil bevirke en ulige bæreevne i de rene landkommuner over for de hurtigt voksende bysamfund. Jeg ønsker at minde om den store sociale forståelse, som husmændene udviste over for arbejderstanden på et tidspunkt efter århundredskiftet, da arbejderstanden havde dårlige vilkår. Det var ønskeligt, om man nu fra den side ville være med til at stå værn for dem, der var deres hjælpere på et vist givet tidspunkt.

Vedrørende statshusmandsloven vil jeg gerne takke landbrugsministeren for, at han foreslår forkøbsretten bibeholdt således, at statens jordlovsudvalg ved tinglysning kan pålægge forkøbsret principielt for frie jorder og alle landbrugsejendomme og derigennem påvirke en jordrationaliserings formål. Jeg er ængstelig for, at man forhøjer fritagelsen for landbrugspligt op til 2 ha, fordi vi på baggrund af denne frigørelse får en hel masse jord, der bliver sat op i pris i spekulationsøjemed. Anvendt rigtigt vil denne

frie jord være en betryggelse for de små familiebrug, fordi en supplerings af deres jordtilliggende samt en bedre jordfordeling derved kan finde sted.

Endelig foreligger der vedrørende statshusmandsloven en retningslinje for en afløsning af jordrentesvarelsen. I perioden fra 1919 til 1940 indgik vel 8.000-9.000 mindre landbrugere og dertil en del, som havde købt tillægsjord, på at svare jordrente af den til enhver tid gældende grundværdi; det har de sat deres navn under, og det skal de selvfølgelig stå ved. Det var på et tidspunkt hensigten at indføre denne svarelse i langt større udstrækning i dansk landbrug, og denne tanke var i og for sig helt rigtig. De ændrede økonomiske forhold har imidlertid virket i en uheldig retning for en udvidelse af rentesvarelsen, og de sidste 20 år har udviklingen i opadgående jordpriser og deraf stærke stigninger i den ansatte grundværdi bidraget til en ringere stilling for de landbrugere, der har valgt at svare jordrente. Det foreslås nu, at disse jordrentebrugere kan få afviklet jordrenten imod, at man fra statens side lader tinglyse et pantebrev lydende på jordværdien af disse landbrug ifølge den 13. almindelige vurdering. Staten, hvis formue i disse jordværdier er steget til vel omkring 250 mill. kr. fra et ganske minimalt beløb, da disse jordrentebrug blev oprettet, lider efter min opfattelse ingen skade og kunne godt afstå jorden, måske til værdien ifølge 12. alm. vurdering. Men når denne ændring sker i forholdet mellem staten og den overvejende part af jordrentebrugere, må man ikke fra statens side bagefter begynde at beregne efterbetaling, fordi de nævnte brug har været knyttet til konjunkturbestemt rente. Jeg håber, at man vil overveje dette spørgsmål under udvalgsbehandlingen.

Med disse bemærkninger håber jeg, at der i det kommende udvalg vil være en mulighed for at nå frem til en lovgivning, der ikke bliver brugt til ugunst for den part af landbrugerne, der igennem et målbevidst arbejde og dygtighed i deres bedrift har gavnet deres land, og så at de ikke bliver udsat for at skulle betale alt, hvad denne lovgivning kan komme til at udvikle sig til i retning af økonomiske byrder.

Landbrugsministeren (Chr. Thomsen): Jeg er faktisk i den situation, at jeg kan takke alle ordførere, selv om der har været nuanceforskelle i deres tilslutning.

De fleste talere har holdt sig til principielle betragtninger om landbruget og stort set undladt at komme ind på enkeltheder i lovforslagene. Jeg skal søge at gøre det samme.

Jeg gav allerede ved fremsættelsen af lovforslagene en vis begrundelse for, at finansieringslovforslagene ikke fulgte med samtidig. Vi er i regeringen helt klar over, at hvis de foreliggende lovforslag vedtages, er de midler, der i dag stilles til rådighed i udlånsloven, alt for små. Regeringen er indforstået med at stille betydelig større beløb til rådighed. Jeg har bedt landbokommissionen om at se på disse økonomiske problemer. Jeg regner helt sikkert med, at det skulle være muligt at få disse to lovforslag færdig senest til 1. oktober, nemlig lovforslaget om større beløb til rådighed ved supplerings- og sammenlægning af mindre brug og lovforslaget om rentelepelse for de unge ved generationsskifte. Der skal ikke være nogen tvivl om, at regeringen er villig til at tage disse økonomiske problemer op og søge dem løst.

Hr. Peter Larsen og hr. Skytté omtalte begge to selvejerprincippet. Jeg er ikke i tvivl om, at det, at vi har haft den selvejende bonde, har været noget meget værdifuldt inden for dansk landbrug, og jeg kan for mit vedkommende sige, at jeg er villig til i lovgivningen fremover at søge at fastholde det princip, at vi har en selvejende bonde.

Hr. Niels Eriksen, hr. Chr. R. Christensen og flere andre var imod forkøbsrettens bevarelse, andre gik ind for den, men jeg vil gerne til de ordførere, der var imod, sige, at jeg tror, det er rigtigt, at man i visse tilfælde, f. eks. til supplerings af mindre brug, bevarer forkøbsretten. Det vil være rigtigt, og det vil være praktisk. Jeg er da helt klar over, at fri handel med jord bliver det absolut fremherskende fremover, men der vil også være situationer, hvor det er både ret og rimeligt at have forkøbsretten.

Hr. Niels Eriksen var inde på, om ikke den politiske islæt i jordlovsudvalget burde væk. Jeg tror nu ærlig talt, det ligger sådan

og har været sådan, at når politikere er blevet valgt ind i jordlovsudvalget, er de gået op i det saglige arbejde på en sådan måde, at hvis man kom udefra, kunne det nok i det saglige arbejde undertiden blive svært at kontrollere, hvilket parti vedkommende var kommet fra. Men om vi skal fortsætte med den nuværende organisationsform, eller om vi skal henimod jordbrugsnavn, ja, det tror jeg vi må have indgående undersøgt, og det kan være svært at svare herpå i dag. Jeg tror bare ikke, at man ved at lave lokale jordbrugsnavn får mindre administration. Jeg er tilbøjelig til at tro, at man får mere administration.

Hr. H. C. Toft var ikke tilfreds med arealgrænserne, og der var adskillige andre forhold, hr. H. C. Toft mente skulle være friere. Nu må jeg ærlig talt sige, at jeg heller ikke havde regnet med, at hr. H. C. Toft var tilfreds, det er ikke overraskende. Men jeg tror, jeg kan trøste hr. H. C. Toft med, at den udvikling lovforslagene giver mulighed for, de rammer, der er i de lovforslag der er til behandling her, er så vide, at i den periode, der går, indtil de eventuelle love tages op til revision, kan der ikke gennem realkreditmulighederne opnås en større udvikling end den, der kan ske inden for disse rammer.

Fra visse sider søger man at fremstille det sådan, at når man tillader den sammenlægning fra 45 og op til 75 ha, låser man dansk landbrug fast inden for disse rammer. Jeg har slet ikke den tro. For det første vil det være relativt sjældent, man netop ved sammenlægning rammer en grænse på 45 ha, og for det andet tror jeg ikke på, at dansk landbrug sammenlægger småejendomme eller smågårde, fordi det står i loven, at man har tilladelse til det. Når man fremover eventuelt vil sammenlægge, vil det kun ske, når dansk landbrug selv vurderer det til at være en erhvervsmæssig fordel i pagt med den udvikling, der vil komme — og som ingen af os rigtig aner noget om — ikke fordi der er nævnt en bestemt grænse i loven. Det har i øvrigt ikke været min mening at stille frem imod en bestemt størrelse; jeg tror, det vil være rigtigt, at vi har mange forskellige og varierende størrelsesforhold. Meningen med lovforslagene har været at give plads for en

[Landbrugsministeren.]

tilpasning, som vi ved vil komme, og som vi vel nok aner forholdsvis lidt om i dag.

Flere ordførere har været inde på de interesseforskelle, der er imellem store og små landbrug. Det er klart, at der imellem store og små landbrug på visse områder vil være interesse modsætninger; men normalt mener jeg man gør dem større, end de er. Der er egentlig ingen dansk landbrugspolitik forskellig for arealer på fra 5 til 10 ha, fra 10 til 20 ha og fra 40 til 100 ha. Dansk landbrugspolitik, det er en enhed i betydelig højere grad, end mange landmænd nok drømmer om i dag.

Hr. Niels Westerby talte om, at effektiviteten måtte sættes i højsædet. Man møder ofte den påstand i avsiartikler, skrevet og udtrykt på en måde, som om der ikke var en udvikling i gang inden for dansk landbrug, og det vil jeg protestere imod. Når et erhverv har formået at afstå 15.000 arbejdere om året praktisk talt fra anden verdenskrigs afslutning frem til i dag og samtidig klaret en større og større produktion, må der have været en rationalisering og en effektivisering i gang i erhvervet. Og det har der. De foreliggende lovforslag skulle give muligheder for en øget effektivisering, men det er ikke noget, der skal sættes i gang, det er noget, der har været i gang i dansk landbrug igennem mange år, og det synes jeg man skylder dansk landbrug at sige.

Til slut vil jeg gerne sige til hr. Axel Sørensen, at til hans lyriske udfoldelser har jeg ingen bemærkninger at gøre, men i øvrigt synes jeg passende, man kunne slutte hr. Axel Sørensens betragtninger med at sige: Helt tungt han efter sig foden drog!

Hermed sluttede forhandlingen.

Lovforslagenes overgang til anden behandling
vedtoges uden afstemning.

Første næstformand (From): Efter de faldne udtalelser foreslår jeg, at de fire lovforslag henvises til et udvalg på 17 medlemmer. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den sidste sag på dagsordenen var:

Valg af 5 medlemmer og 5 stedfortrædere til Europarådets rådgivende forsamling.
(Jfr. tidenden sp. 4521).

Valgt blev: Folketingsmand *Erhard Jakobsen* med stedfortræder folketingsmand *Jørgen Peder Hansen*, folketingsmand *Boye Hansen* med stedfortræder folketingsmand *Erling Olsen*, fhv. minister, folketingsmand *Per Federspiel* med stedfortræder folketingsmand *Kristen Østergaard*, folketingsmand *Poul Møller* med stedfortræder medlem af folketinget *Marie Antoinette von Louzow* og fhv. folketingsmand *Hermod Lannung* med stedfortræder fhv. minister, folketingsmand *A. C. Normann*.

Første næstformand (From): Der er ikke mere på dagsordenen.

Folketingets næste møde afholdes i morgen, fredag den 15. april, kl. 10 med følgende dagsorden:

1) *Tredje behandling af:*

Forslag til lov om anlæg af en broforbindelse over Sallingsund.

2) *Tredje behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om økonomisk samordning [af Stetter m. fl.].

3) *Anden behandling af:*

Forslag til lov om ændring i lov om boligbyggeri.

4) *Første behandling af:*

Forslag til lov om oprettelse af et arbejdsaftalenævn [af Baunsgaard m. fl.].

5) *Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:*

Forslag til lov om landbrugsejendomme, forslag til lov om ændringer i lov om udstykning og sammenlægning m. m. af faste ejendomme,

forslag til lov om ændringer i lov om oprettelse og supplerung af mindre landbrug m. m. — statshusmandsloven og

forslag til lov om ændringer i lov om opførelse af arbejderboliger på landet.

Mødet hævet kl. 15⁵⁷.

89. møde.

Fredag den 15. april kl. 10.

Formanden: I skrivelse af gårs dato meddeler finansministeren, at han ønsker skriftligt at fremsætte:

Forslag til lov om tillægsbevilling for finansåret 1. april 1965-31. marts 1966.

Medlem af folketinget Kaj Rasmussen har meddelt mig, at han ønsker til ministeren for offentlige arbejder at stille følgende spørgsmål:

„Vil ministeren medvirke til at få udlynet den forringelse af ældres rejsemuligheder, der fremkommer, når banestrækninger, hvortil de såkaldte 65-billetter har kunnet løses, nedlægges og erstattes af automobilruter uden særordninger af denne art?”

Spørgsmålet vil blive optaget på dagsordenen for tingets førstkommande spørgetid.

Skriftlig fremsættelse af lovforslag.

Finansministeren (Henry Grünbaum): Jeg skal for det høje ting fremsætte *forslag til lov om tillægsbevilling for finansåret 1. april 1965-31. marts 1966.*

I lighed med de to foregående år fremsættes tillægsbevillingslovforslaget på et så sent tidspunkt, at det ikke skulle være nødvendigt, at der stilles ændringsforslag.

Forslaget er udarbejdet efter samme retningslinjer, som anvendtes ved udarbejdelsen af tillægsbevillingslovforslaget for 1964-65. Dette indebærer, at der i lighed med den siden 1960-61 med finansudvalgets tilslutning fulgte fremgangsmåde ikke på forslaget medtages visse rene reguleringer, f. eks. merindtægter, besparelser på driftsparagrafferne, forhøjelse af tjenestemandslønninger, merudgifter til lovbundne tilskud og visse mindre overskridelser på kalkulatoriske konti. Endvidere har man i overensstemmelse med den af finansudvalget i forbindelse med udarbejdelsen af tillægsbevillingslovforslaget for 1964-65 givne til-

slutning undladt regulering af forhøjede lønninger til ikke-tjenestemænd, merudgifter ved besættelse af nye stillinger oprettet ved normeringsloven for 1965-66 m. v., hvilket i praksis medfører, at der kun i ganske få tilfælde stilles forslag vedrørende lønnings- og medhjælpskonti.

Mellem finansudvalget og finansministeriet er det i forbindelse med overgangen til den nye rammebevillingsordning, der er taget i brug på finansloven for 1966-67, aftalt, at man fra og med finansåret 1966-67 skal gå over til en fuldstændig tillægsbevillingslov, således at der på tillægsbevillingslovforslaget for 1966-67 også vil blive medtaget reguleringer af den omtalte art.

Det kan synes, som om man herved tilslører det billede af de egentlige statsfinansielle dispositioner, som tillægsbevillingsloven efter den hidtil benyttede ordning skal give, og at man derfor vil øge folketingets og finansudvalgets arbejdsbyrde. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Dels indebærer det nye bevillingssystem, at antallet af enkeltposter på driftsparagrafferne 8-23 er reduceret væsentligt, dels er det hensigten, at de automatiske løn- og prisreguleringer skal udvises særskilt. Fordelen ved det ændrede bevillingssystem skulle være, at det herefter på grundlag af finanslovs- og tillægsbevillingslovstal skulle være muligt at danne sig et samlet billede af det forventede slutresultat af finansåret. Finansministeriet vil i nær fremtid udsende et cirkulære herom, således at ministerier og styrelser i god tid forinden tillægsbevillingslovens udarbejdelse vil kunne sætte sig ind i systemet.

Da tillægsbevillingslovforslaget som nævnt ikke ved sammenholdelse med finansloven giver tilstrækkelige oplysninger om den statsfinansielle stilling i det netop afsluttede finansår, skal jeg her søge at give hovedtrækkene heraf.

Der foreligger endnu ikke endelige regnskabstal for statens samlede udgifter og indtægter, men på basis af de skøn, der er lagt til grund ved udarbejdelsen af den økonomiske årsoversigt, kan visse omtrentlige størrelser angives. Det er således anslået, at statens driftsindtægter i 1965-66 vil blive ca. 14,4 milliarder kr. Det er ca. 800 mill. kr. mindre end anført på finansloven. Ganske vist anslås de direkte skatter at blive ca.